NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXVI. ÉVFOLYAM. 1905. ÁPRILIS. IV. FÜZET

A KÉPZŐMŰVÉSZETEK ÉS AZ ISKOLA.

Ezen folyóiratnak novemberi számában megjelent hasonló című fölszólalás arra enged következtetni, hogy ez a kérdés sok tanítónak okoz fejtörést. Én is ezek közé tartozom. Talán egy-két lépéssel közelebb hozom a kérdést a megoldáshoz, ha erre vonatkozó nézeteimet elmondom.

Nem akarok most az iskolában való ízlésfejlesztésről általánosságban beszélni; ez nagyon messzire vinne s sok ismert igazságnak az ismétlésére kényszerítene, noha érdemes volna egyszer megvilágítani, hogy most, mikor az esztetikai nevelésnek elvei jóformán már a köztudatba mentek át, mennyire vétkeznek, különösen az iskolaépítők a szépnek szabályai ellen.

Jelen soraimban inkább a múzeumok és képtárak látogatásáról, egyáltalán a műkincsek szemléltetéséről akarok szólani.

Kezdem azon az élénk mozgalmon, melyet néhány évvel ezelőtt a művészek indítottak meg, kik a pangó művásárlás előmozdítása céljából szükségesnek tartották azt, hogy a nagyközönségnek a képzőművészetek iránt való érdeklődését fölkeltsék oly módon, hogy az iskolák ifjúságát a kiállítások látogatására késztessék. A magas kormány engedett a művészek és a velük szövetkezett szaklapok kívánságainak és a múzeumok és képtárak látogatását elrendelte. Igy néhány éven át tanúi lehetünk annak, hogyan csődítik a kis tanulókat is százával a műcsarnokba. Épületes volt látni, hogyan nevelődött a gyermeksereg a kiállítások nudításain s talán még érdekesebb lett volna meghallgatni, hogy a vezető tanítók hogyan csepegtetik tanítványaikba a szép iránti fogékonyságot.

A művészek és pedagogusok közt folyt vita hullámai azóta lecsendesedtek, a nézetek tisztultak. A mozgalomnak eredménye az, hogy a képzőművészetek iránt való érdeklődés felébresztése kifejezést nyert az ujabb tanítási tervekben oly formán, hogy a történettanitás keretébe felvették a művészetek fejlődésének áttekintését is, a felsőbb osztályokban pedig a rajzórákból foglaltak le évi néhány órát a műremekek szemléltetésére.

Az e téren eddig szerzett tapasztalásokról mit sem tudunk, de annyi bizonyos, hogy a modern művészeti kiállítások látogatását sem az iskolai hatóságok, sem a művészek és a lapok már nem sürgetik.

Ugy látszik, a felek hallgatagon megegyeztek abban, hogy modern művek kiállítása nem alkalmas a tanuló ifjúság művészeti nevelésére. Ezen a véleményen vagyok én is. Miért?

A modern képzőművészeti kiállításokon annyi kiforratlan, új irányt kereső és kétes értékű művet látunk, hogy ember legyen a talpán, a ki ezek közt kiigazodni tud, véleményt formálni képes. Ezek a munkák még az olyan egyéneket is zavarba ejtik, kik művészeti szaktanulmányaik s állandó érdeklődésük révén erőt éreznek magukban a művészeti termékek méltatására. Ne csodálkozzunk tehát azon, hogy a laikus, a ki távolabb áll a művészettől, éppenséggel tanácstalanul áll ilyen képek előtt. Mit akart a művész? Miért festi ezt ilyen különös módon? Hisz ez nem természetes! Ez művészet? Miért állítják ezt ki? Ezek és hasonló kérdések merülnek föl a néző előtt; még több ilyen megfejthetetlen kérdést hall az a tanító, ki növendékeit a műcsarnokba vezeti.

Ki ad a kételkedőnek választ a fentebbi kérdésekre? Talán a művészek folyóirata vagy a napilapok ismertetései és kritikái? Talán a jury, vagy kiváló művészek, esztetikusok, műtörténészek? A magas kormány, hatóságok és magánosok részére történt vásárlások tüntetik ki talán a kiváló műveket?

Oh nem! A művészek folyóirata elvileg kerül minden kritikát. A művészek ellenben, szövetkezve a napilapok művészeti tudositóival és a «modern» esztetikusokkal, azon vannak, hogy a művészet birodalmát mennél inkább ködbe és füstbe borítsák s a

józanul gondolkodókkal szemben olyan nimbussal vegyék körül, mely csak az ecset és a toll modern forgatói által közelíthető meg.

Megengedem, hogy néha, kivált kisebb lapokban őszinte és talpraesett ismertetések és kritikák is találkoznak, de ezeknek fölismeréséhez is szakértelem szükséges, fölfedezésük pedig csak kávéházi törzsvendégeknek áll módjukban.

A közönség, legyen az akármilyen művelt és műértő, «nem ért» a *modern* művészethez; csak fizessen, bámuljon, vásároljon és — hallgasson.

Talán kiforrottabb esztetikustól, művésztől vagy műtörténésztől várjunk útbaigazítást? No csak merjen valamelyik kedvezőtlen véleményt mondani! Hisz ezek mind ósdi emberek, vaskalaposok, hogy mernének a modern művészethez hozzászólni!

De hát mi célja volna a művészeti vélemény ezen monopolizálásának, terrorizálásának? Erre nem nehéz megfelelni: az, hogy csakis modern művészektől vásároljanak képet. A jury tagjai, nem lévén alávetve ezen bíráló-bizottság ítéletének, néha egész termet megtöltő képsorozatot állítanak ki, számos más munkát «helyszűke miatt» visszautasítva. Az idősebb művészek pedig, ha biztos kenyerük vagy állásuk van, csak akkor számíthatnak bebocsáttatásra, ha országra szóló hírnévnek örvendenek.

Ebből is megmagyarázható az, hogy miért látunk a műcsarnokban annyi selejtes munkát és miért nem alkalmasak ezen kiállítások az ifjúság művészeti nevelésére.

Többé-kevésbé hasonló okokból a kisebb modern kiállítások sem alkalmasak az ifjúság művészeti érzékének a fejlesztésére.

A képek szemlélésétől tehát teljesen megfosszuk az ifjúságot? Dehogy. Van két értékes gyűjteményünk (a melyeket nemsokára a Szépművészeti Muzeum fog magában egyesíteni): a Nemzeti Muzeum képtára és az Országos Képtár. Ha a serdültebb leányokat, mondjuk a felsőbb leányiskola V—VI. osztályának növendékeit, évenként néhányszor ide elvezetjük, elég képet szemléltethetünk. Az alsóbb osztályokat, nézetem szerint, képtárakba vinni egyátalán nem szükséges; ezen növendékeknek érdeklődését fölkeltjük az iskolában oly módon, hogy időnként más és más ké-

peknek reprodukcióit függesztjük a tanterembe, a folyosóra, vagy a rajzterembe.

Hogy az V. osztállyal szemléltetünk-e régibb képeket, a VI. osztállyal ujabbakat vagy megfordítva, sőt váltakozva, az nem lényeges.

Hogyan nézzünk képtárt? Mennyi képet mutassunk meg növendékeinknek? Milyen szempontok szerint válogassuk ki a benntartandó műveket? Milyen legyen a magyarázat?

Ezen kérdésekre nézve véleményem a következő: Tekintettel a képtárlátogatásnak lennebb még fölemlítendő fizikai nehézségeire, ne öleljünk föl sokat; elég, ha 10—15 képet, vagy még kevesebbet nézünk meg. Ezeknek kiszemelése céljából látogassuk meg a képtárt egyedül, esetleg egy jóbarát kiséretében, és válaszszunk ki néhány olyan művet, mely első sorban nekünk tetszik. Ezen képeket behatóan megszemlélve, tájékozzuk magunkat a reájuk vonatkozókról, ami a tárgyat, a kort, a festő felfogását, a kompoziciót, az előadási módot, a rajzot és szinezést illeti; ezen célból igénybe vehetjük a művészettörténeti könyveket is. Ezen így alaposabban megismert művek elé vezessük növendékeinket, de a világért se tartsunk nekik a képek előtt az olvasottak elrecitálásával előadást, legföljebb a festő irányát és a kép tárgyára vonatkozó megjegyzéssel irányítsuk növendékeink figyelmét a képre. Egyelőre a kép maga beszéljen. — Hogy növendékeinket a nézésre és látásra megtanítsuk, kérdésekkel késztessük őket az alaposabb megszemlélésre, számon kérve tőlük, hogy mit látnak. A mű egészéből kiindulva, előbb tárgyával foglalkozunk, azután az ábrázolás módjára térünk át, végre kisebb részleteket is megbeszélünk. Ha a növendékek a kép nézésébe belemélyednek, önként is megered a kérdések özöne; az egyik ezt kérdi, a másik amazt. Ezekre felelvén a tanító, annyi új momentumra tereli a növendékek figyelmét, hogy — az észrevételek lényegét röviden összefoglalva — megtette a kötelességét.

Nem szükséges tehát vetített képek bemutatása mellett felolvasásokat rendezni arról, hogy mit mutassunk növendékeinknek.

Az a tanár, műtörténész vagy esztetikus, ki ilyen nyilvános felolvasásokat tartana, nem ismeri növendékeinket, nem képes azok gondolkozásmódjához leereszkedni.

Nem tartom hibának, ha a tanító művészeti ismeretei tekintetében nem áll a kor színvonalán és a legújabb álláspontón, és nem ismeri vagy nem képes méltatni pl. Böcklin, Klinger, Stuck, Rodin stb. művészetet; valamint nem tartom bajnak azt sem, ha a növendékek nem látják a legmodernebb festők alkotásait.

A Nemzeti Muzeumban olyan szép gyűjteményét birjuk a hazai művészeti termékeknek, kiegészítve modern művészeknek remekeivel, hogy ezekből nem lesz nehéz egy-egy alkalomra a növendékek számára 10—15 művet kiválasztani. Ezeken a modern felfogást is eléggé szemlélhetjük.

A képek kiválasztásánál éppenséggel nem szükséges, hogy a történeti tárgyra helyezzük a súlyt. Megengedem, hogy a növendékeket első sorban mozgalmas, drámai cselekvést feltüntető képek érdeklik; de nemsokára rájönnek, hogy a művészeti érték nem csupán a tárgytól függ, óhajtandó másrészt, hogy a festészetnek többféle műfaját is ismerjék meg.

A szobrászat termékeinek szemlélése nehezebb; nem azért, mintha ezen a téren nem volna elég anyagunk, hanem azért, mert a szobrok nézését az illem szabályaival nehéz összeegyeztetni.

Egyébként a szobrászat tárgyai tekintetében korlátoltabb és elvontabb művészet. Talán nem követünk el nagy hibát, ha a szobroknak tanulmányozását az olyan iskoláknak engedjük át, melyek a művészetek történetével behatóbban foglalkozhatnak.

Az építőművészet termékei a fővárosban önként kinálkoznak a megtekintésre; ez a megszemlélés azonban mégis nehezebb, mint egy gyűjteménynek meglátogatása, egyrészt a nagy földrajzi távolságok miatt, másrészt azért, mert egy leánycsapatnak végigvonulása és meg-megállása népes utcán feltünést, sőt valóságos csődületet okoz. Mégis óhajtandónak tartom, hogy az V. és VI. osztállyal évenkint legalább egyszer tegyünk kirándulást nevezetesebb építmények megtekintésére. Ilyen út volna a Szt. István

bazilikától kiindulva az Andrássy-úton, hol a renaissance paloták és villák egész sora kínálkozik megtekintésre, végig a millenniumi emlék, műcsarnok és szépművészeti muzeum mellett az 1896. évi kiállitás történeti főcsoportjának ujjáemelt épitményeihez; a másik kirándulás a budai Halászbástya új lépcsőzetétől indulna, a Mátyás-templom és a várbeli régi lakóházak megtekintése után a királyi várpalotánál végződnék.

Hát az iparművészettel hogyan állunk? Ennek már alig tudunk időt szakítani. Az iparművészeti muzeumban igen sok érdekes tárgy látható, sajnos azonban, hogy a muzeum mostani berendezése mellett a nagy közönségre nézve nem tanulságos, a mennyiben sem kalauz, sem fölirások nem tájékoztatják a látogatót. Azt hiszem azonban az iparművészetre némileg kiterjeszkedhetünk a nélkül, hogy a muzeumot meg kellene látogatni. Az a tanító, a ki eziránt érdeklődik, az iskola épületében is fog találni olyan tárgyakat, melyekről a művészi ipar kellékeit, a stilszerűség szabályait levezetheti; még könnyebb lesz olyan készítményeket bemutatni, melyek a célszerűség, az anyagszerűség és a művészi alakítás törvényeivel ellenkeznek. Különösen hasznos volna ilyen elvek hangoztatása a női kézimunkáknál; tanuljanak a növendékek legalább itt a cél, az anyag sajátságai és megmunkálási módja és a dekorativ határ fölött kissé gondolkozni, nehogy olyan munkákat hozzanak létre, melyek sem diszitésre, sem használatra nem alkalmasak.

Az iparművészetnek történeti alapon való ismertetésére azonban egyik iskolánkban — egy-két szakiskola kivételével — nincs alkalom.

Milyen legyen a képzőművészeti alkotások bemutatása a történettanitással és a rajztanitással kapcsolatban? Ez a kérdés még nincs teljesen megoldva.

A képzőművészet régebbi alkotásainak bemutatására kétségtelenül legalkalmasabb a történettanitás. Az egyes korok politikai társadalmi és művelődési viszonyainak ismertetése adja meg azt a keretet, melybe a kiváló képzőművészeti alkotások bemutatása a legcélszerűbben beleilleszthető. A szemléltetés módja azonban

még tökéletlen. Nagy faliképek * bemutatása és néhány napig való kifüggesztése mostanáig még a legjobb megoldás, de ezzel is mit nyújtunk. Festményeket, szobrokat és építményeket szürke fénynyomatokban. Ha az utóbbiaknak ilyen módon való bemutatásával beérjük is, már festmények bemutatására ezek a reprodukciók nem alkalmasak, nem csak a szín hiánya miatt, hanem azért is, mert a fényképezésnél fölmerülő nehézségek folytán ezek igen sötétek, elmosódottak, vagy pedig nélkülözik a finomabb átmeneteket. Műtörténeti szemléltetésre használnak kézi atlaszokat is, a minőket Németországban iskolai használatra kiadtak. Ezek ugyan jó áttekintést adnak, de a képek egyenként műélvezetet nem nyujtanak, egyrészt az egyes képek csekély méretei miatt, másrészt mert sok kép van egy egy lapján.

A vetített képekkel való szemléltetés sem kielégítő megoldás. Eltekintve attól, hogy ez sok előkészületet igényel s csak alkalmas teremben, kellő segédlettel vihető keresztül, a tanulók fegyelmezése a teljesen elsötétített teremben nehéz; e mellett azután egy órába beszorítva sok elmosódott képet nyernek, a melyeknek benyomásai a gyors egymásután miatt egymásba olvadnak. Leginkább meg vagyunk akadva a hazai műemlékek szemléltetésével. A tanterv megkívánja, hogy ezeket külön szemléltessük. De hogyan, mivel? Ezekre sem faliképek sem, kézi atlaszok nincsenek s így ezen célra valóságos könyvtárt kellene kéznél tartani és akkor is kisméretű képeket kapunk. Ha kézről-kézre adjuk a képet tartalmazó kötetet, az első 8—10 növendék talán még figyelemmel nézi: a tanító nem várhatja meg, míg a könyv 40—50 kézen átmegy; a következő növendék talán kíváncsi a könyv többi képeire, úgy hogy az az utolsókhoz már nem is jut, vagy ha igen, már rég nem tudják, miről volt szó, mit kellene megnézni. Ha legalább egy kis kézi atlasz volna, melyet minden növendék megszerezhetne! Ilyen kis atlasz, akár tisztán

* A Seemann-féle műtörténeti faliképekből eddig megjelent 200 lap 62×80 cmnyi méretben. Ugyanezeket a falitáblákat — magyar felirásokkal — kiadja a Franklin-Társulat, de évenként csak 10—10 lapot; ha semmi közbe nem jő 20 év mulva talán teljes lesz a sorozat.

a magyar műalkotások képeit tartalmazná, akár ezekkel ki volna egészítve egy Graul- vagy Warnecke-féle német atlasz, nem tenné fölöslegesekké a faliképeket, hanem azokat kiegészítené, a növendékeket a nagy képeken látottakra emlékeztetve; a magyarországi rész pedig addig is, míg műemlékeink fali képei létrejönnének, ezeket helyettesítenék. Ilyen hazai műtörténeti képes füzetet aránylag csekély költséggel lehetne kiadni, s szinte csodálatos, hogy ezt még meg nem tették.

Az Osztrák-Magyar Monarchia című ismeretes, 1884—1898 között megjelent gazdagon illusztrált munkának magyarországi köteteiből össze kellene válogatni a műtörténeti képeket (a klisék megszerzése talán nem okozna nagy nehézségeket) s akár külön olcsó füzetben, akár a magyar szöveggel kiadott Graul-féle kézi atlasz lapjai közé (négy lap talán elegendő lenne) beszurni. Nem akadna műtörténész, ki ezt nyélbe ütné? Vagy talán készül is ilyesmi? Végül legyen szabad még leírnom egy «műélvezés» céljából rendeztt iskolai kirándulást, hogy lássuk, minő fárasztó ez a tanítóra. Közepes nehézségüt írok le, nehogy túlzással vádoljanak.

A kitűzött napon, melynek óráit a kartársaktól elkértük, reggeli 8 órakor elmegyünk hazulról, hogy az osztálylyal ½ 9-kor induljunk a 9-kor megnyitó gyüjteménybe. Odaérve megkezdjük folytonos magyarázgatás, felelés és kérdezés között szemlénket. Már egy óra mulva a növendékeken a fáradtság jelei mutatkoznak s a műkincseknél élénkebben érdeklődnek az ülő alkalmatosságok és a harapnivalók iránt, de egymást felváltva egy-egy részük mindig a tanító mellett marad, annak szavait hallgatva s őt kérdéseikkel ostromolva. A tanító is már fáradt, de sok terem van még hátra, ezért csak előre! Végre délben útnak indulunk hazafelé. A tanító visszakiséri osztályát, azután ő is hazasétálhat. Déli 1 órakor, miután öt óra hosszáig magyarázgatva talpon volt, ő is hazaér. Aki megpróbálta, tudja, milyen fárasztó szemlélve és magyarázva ennyi ideig talpon lenni. A tanítóra nézve ilyen kirándulás valóságos rabmunka, hogy növendékekre hasznos volt-e, ez kétes. Ezért inkább kevesebbet, de jót és jól!

Budapest. *Hollós Károly.*

A GYERMEKEK TUBERKULÓZISA.*

Tisztelt Hallgatóság!

Pár héttel ezelőtt egyik agilis nőegyesületünk, a «Művészet és Művelődés», Kuthy tanár indítványára mozgalmat indított, hogy a tuberkulózis ellen való küzdelembe a nőket is bevonja. Illesse köszönet a «Mária Dorothea-egyesület» elnökségét, hogy elsőnek csatlakozott e nemes mozgalomhoz. Hisszük és bízunk benne, hogy az ügy nagy lendületet nyer az által, ha a tanítónők lelkes csapatja is felkarolja. Ezért örömmel fogadtam az elnökség felszólítását, hogy e szakosztályban ismertessem meg a nő feladatát a tuberkulózis elleni küzdelemben. Mert mint látni fogjuk, nagy e téren a nő feladata, és sajnos, nagyok voltak a mulasztásai. Mik tehát azon teendők? s hol keressük azokat? Maga a természet megadta rá a választ, amikor a nőt, az anyát a gyámoltalan kisded mellé állította, hogy azt minden bajtól oltalmazza, megvédje. Nagy feladat ez, mert a törékeny gyermeki test végtelenül fogékony minden baj iránt, s így a gümőkóros fertőzésre is. A gyermekkori tuberkulózis nemcsak azért fontos, mert sok ezer gyermeket pusztít el évente, hanem fontos azért is, mert sok tudós komoly érvek alapján arra a megyőződésre jutott, hogy minden tuberkulózist a gyermekkorban szereznek, ez némely esetben lappangva fennáll s később valamely, a szervezetet gyengítő ok kapcsán felszínre jut, kitör. Nem bebizonyitott tény ez még, sőt nagyon sokan tévesnek tartják ezen tétel általánosságban való kiterjesztését, de én azért mondottam el önöknek, hogy ismerjenek meg minden eshetőséget, mert a gyakorlati élet szempontjából

* A M. D. E. tanítónői szakosztályában tartott előadás.

legjobb arra az álláspontra helyezkedni, amely a legtágabb körű præventiv eljárásokra kötelez. Épen azért előadásom fősúlyát azokra az óvó eljárásokra fogom fektetni, a melyekkel a zsenge korban a tuberkulózissal való fertőzést elkerülni lehet.

Tudom, hogy önök közül sokak előtt az a tudat lebeg most, hogy hiszen a legtöbb gyermek a szülőitől örökli a tuberkulózist. Jól esik az amúgy is sok szomorú adat között konstatálnom, hogy az öröklött tuberkulózis nem olyan gyakori, mint a laikus világban gondolják. A súlyosan beteg anya vérkeringése utján fertőzi magzatát, az így betegen született gyermek azonban többnyire pár hét alatt elpusztúl. Az apa betegsége, bármily súlyos legyen is, közvetlenül születés előtt át nem vihető. Gyakorlati jelentősége tehát az öröklött tuberkulózisnak csekély, miután ezek a gyermekek amúgy is az első hetekben rendszerint elpusztúlnak, de annál parancsolóbban domborodik ki az a feladatunk, hogy a tuberkulótikus szülőtől, ha látszólag egészséges gyermeke született, ezen kisded a veszedelmes környezetből eltávolíttassék. Különösen sok reménnyel tehetjük ezt meg ott, ahol csak az apa tuberkulótikus; ilyenformán megmentett életet sokat mutathat fel az orvostudomány. És sajnos, sokszor megölője egy-egy satnya, vézna kisdednek a környezet az a tudata, hogy hiszen örökölte a baját, segíteni rajta amúgy sem lehet. Pedig hát, mint említettem, ritka esetben örökölte magát a tuberkulózist, hanem örökölte a gyönge, satnya szervezetét, azaz amit dispoziciónak nevezünk s ez az öröklésnek az igazi alapja, mert tapasztalat szerint örökli a gyermek a szülők szervezetének gyengébb voltát, lett légyen az eredetileg, vagy betegség által legyengített. *Minden jelenség oda mutat, hogy a szülők akár állandó, akár átmeneti* gyengesége a germinativ csirokat is ezirányban befolyásolja. Ha most hozzávesszük, hogy az így csekélyebb ellentállással biró gyermek szüleivel együtt él, s örökösen tuberkulózissal fertőzött környezetben van és természetesen könnyen beteg lehet, akkor megtaláljuk az alapját a laikusok körében élő ama hitnek, hogy örökölte a tuberkulózisát. Természetes, hogy az erősnek született gyermek is gyengévé lehet, és a gyenge gyermek is megerősödhetik, ha a külső körülmé-

nyek egyik vagy másik irányban befolyásolják. Azon momentumok között, amelyek a dispoziciót csökkenthetik vagy fokozhatják, legfontosabbak a táplálkozás, lakás, levegő és napfény. Hogy a szoba zárt, sötét, fénytelen világa mennyire elősegíti a vészt, mutatja az is, hogy a tuberkulótikus betegek nagy száma tavasszal hal el. Miért? Hisz a tavasz áldott, annak melege, napsugara van s ez, mint tudjuk, hatalmas gyógytényezőként szerepel, de hát más hibája van a tavasznak, amiről nem tehet, hogy a tél után következik, a télen át szobába zárt élet végzi a rombolás és pusztítás munkáját, a tavasz csak elparentálja a már kész halottat.

Minden betegség egy bennünk élő ellenség, amellyel a szervezet örökös küzdelemben él, hogy mennyi energia-mennyiség emésztődik fel ebben a küzdelemben, tapasztaljuk, midőn a beteg minden szellemi és testi munka nélkül fogy és satnyul. Erősíteni kell tehát a szervezetet előre erre a küzdelemre, hogy ha valaha bármely módon a fertőzés kapui megnyilnak, vértezve találjanak. Hogy mennyivel könnyebben fertőzhetők tuberkulózissal azok az egyének, akik szervezetük ellenálló képességét már valamely betegségben elvesztették, az a mondottakból természetesen folyik s így tehát minden betegség disponál a tuberkulózisra. Hogy mily nagy fontosságuak az élet e tényezői, fényesen bizonyítják tuberkulótikus szülők fejletlen, betegeskedő, skrofulás gyermekei, akik nagyon sokszor mesésen megerősödnek, felépülnek szabad, friss levegőn, tengeri hospiceokban.

Az öröklés és az ezzel kapcsolatosan elmondottakból kitűnik tehát, hogy legtöbb esetben szerzett tuberkulózissal van dolgunk, amelyet megszerez az egyén az által, hogy a tüdővész bacillusai behatolnak szervezetébe és ott valamely helyen elszaporodnak. Behatolhat a tuberkulózis bacillusa a szervezet bármely helyén, de túlnyomólag a légutakon és a bélcsatornán át történik a fertőzés. Megszívlelendő Vollandnak, a davosi szanatórium vezetőjének ama megfigyelése, hogy nagyon sok gyermek a földön, mászkálva, csúszva, kezecskéjével minden piszkot felszed s körmeivel az orr és száj nyálkahártyáját megsértve, be-

oltja magát a tuberkulózis bacillusaival, innen a bacillusok a nyirokutakon a nyirokmirigyekbe jutnak, ahol aztán a mirigyek megszaporodásával az ú. n. skrofulózist hozzák létre, — ez a a tuberkulózis egyik lappangási alakja, — vagy minden figyelmeztetés nélkül csöndesen meghuzódnak a nyirokmirigyekben, de alkalmas körülmények között kitörnek sáncaikból s sokszor évek mulva elárasztják a szervezetet. Sokat vitatott kérdése az orvostudománynak, hogy vajjon a gyermekek tuberkulózisa a bélcsatornán vagy a tüdőn át terjed-e főképen. Ha bizonyos kérdésben a tudományos vizsgálatok, lelkiismeretes pontossággal végezve, más és más eredményre vezetnek, az azért nem zárja ki, hogy minden eredménynek igaz magva ne legyen, hanem azt mutatja, hogy az egyes konkluziók a kérdés csak bizonyos eseteire alkalmazhatók. S itt ismét csak azt mondhatom, hogy éber szemmel őrizzük a fertőzés mindkét kapuját.

A levegőben uszkáló tuberkulózis bacillusok a légzéssel bejutnak a száj, garatűr, légcsőbe, ott valahol leülepednek, s az emberi test hőmérséke mellett képzelhetetlen gyorsasággal szaporodásnak indulnak, s tönkreteszik a körülöttük levő sejteket. Ennek a folyamatnak csodálatos titka abban áll, hogy minden élő sejt egy hatalmas vegyi laboratorium, mely a legkomplikáltabb vegyületeket gyártja, így a bakterium teste is különféle vegyületeket, ú. n. toxinokat termel, amelyek szerfelett erős mérgek lévén, a körülötti sejtek életképességét tönkreteszik s az összszervezetet megmérgezik. Ez ellen azonban a szervezet több úton is védekezik; részben azzal, hogy bakteriumellenes mérgeket és antitoxinokat produkál, mely megöli a bakteriumot s chemice közömbösíti az általa termelt mérgeket; másrészt oly módon, hogy védő seregét a véráramban levő fehér vándor vérsejteket a bacillusokra bocsátja, hogy azokat magukba szedve, a nyirokutakban tovább vigyék s a nyirokmirigyekben mintegy a szervezet kazamátáiban leraktározzák. További sorsuk attól függ, hogy milyen az egyén reaktiv képessége, hogy a bakterium életképessége milyen erős volt, — mivel ebben is nagy különbség van, aszerint, hogy honnan származott a bacillus.

Erre a védekezésre azonban csak az a szervezet képes amelynek minden sejtje működésének teljes erejében van, mert ahol ez nincs meg, ott a bakterium lesz a győztes, szabadon burjánzik, folyton nagyobb és nagyobb területen pusztítja el a megbetegedett testrészletet és állandóan toxinokat, mérgeket termelve, megöli az egyént.

Az elmondottakból folyik, hogy a szervezet erősítése a legelső teendő, és hogy aki nem kapta meg a tuberkulózist, az már mind elég ellentálló szervezetű, mert tuberkulózis bacillus többkevesebb mindenütt a világon van s így nincs ember a földön, aki már be ne szivott volna. Honnan jut el mindenüvé a levegőbe? Főforrása a beteg ember váladéka. A kiköhögött köpet míg nedvesen, egy tömegben van nem veszedelmes, pedig a bacillusok milliárdjait rejti magában, de a mint kiszárad s szétporlik, finom, láthatatlan szemcsei szétszóródnak a szélrózsa minden irányában. Ebből következik, hogy a köpetet kiszáradása előtt kell megsemmisíteni, s ezért helytelen a zsebkendő, s a száraz homokkal töltött köpőtálak használata, hanem zsebben hordozható üveg, s vízzel töltött csészék jöjjenek alkalmazásba, hogy nedvesen maradjon addig a vészthordó anyag, míg tűz vagy vegyi desinfitiensekkel ártalmatlanná tehető.

Természetes, hogy a beteg maga is védje egészséges testrészleteit a fertőzés ellen, soha, de soha le ne nyelje a köpetét, mert ezen az úton belét fertőzheti, felnőtt ember béltuberkulózisa mindig másodlagos, vagy a vér által vitetik oda, vagy az előbb említett módon, hogy t. i. a beteg köpetét lenyeli. Másként áll ez gyermekeknél. Itt kimutathatóan találunk elsődleges béltuberkulózist, vagyis előrehaladott betegséget a bélben és hozzátartozó mirigyeiben ott, ahol a tüdő vagy egyáltalán nem, vagy csak alig van megtámadva, s így felvehető, hogy a tüdő lett később fertőzve. Az elsődleges béltuberkulózis esetei arra mutatnak, hogy a táplálékkal is jutnak be bacillusok, melyek a gyenge ellenállású gyermeki bélnyálkahártyán megtapadnak és ott a szervezetbe behatolnak. A táplálék fertőzve lehet vagy az által, hogy nem tisztán kezelték s beteg egyén váladékaival jött érintkezésbe, vagy

oly módon, hogy beteg állat tejéből készült. Hogy a tehén gyöngykórja ugyanazonos betegség-e az ember tuberkulózisával s a tejjel átvihető-e, erről is sok vita folyik még. Élénken emlékemben van még az az előadás, melyet tavaly a berlini orvosegyesületben hallottam, ahol Behring fényes elokvenciával igyekezett theoretikus és állatkisérleti alapon bebizonyítani, hogy minden tuberkulózis a gyermekkorban szereztetik és pedig a tehéntej útján. Mint már említettem, nem fogadja el véleményét teljesen az orvosi világ, de ha tekintjük, hogy elsődleges béltuberkulózis többnyire 1—3 éves gyermekeknél fordul elő, akiknek táplálékát nagyobbrészt a tej s a tejből előállított tápanyagok képezik, akkor nem zárkózhatunk el teljesen a tétel igaz volta elől. Azért a gyermek soha forralatlanul tejet ne kapjon; már 5 percnyi forralás megöli a tuberkulózist; és épp úgy elkerülendők a nyers tejből előállított termékek, mint a vaj, tejszínhab. Egy Berlinben élő orvosnő, Kempnerné Rabinovics Lidia, mutatta először ki a vaj nagyfokú fertőzött voltát. Általában véve minél kisebb a gyermek, annál fokozottabb gondozást igényel a tápláltatása a fertőzés elkerülésének szempontjából. A csecsemő egyik legfontosabb életfeltétele a gondos tápláltatás. A gyermek első öt hónapja alatt megkétszerezi születési testsúlyát, ez oly rapid fejlődés, s oly hatalmas életenergiára vall, amelyet a későbbi életben soha nem produkálunk, ezt az időt ki kell használnunk s ekkor kell a későbbi embert már a gyermekben megvédeni, és azért nem győzöm eléggé elitélni egészséges anyák vétkes könnyelműségét, amidőn, ha alkalmasak a táplálásra, nem táplálják önmaguk kisdedeiket. Mert ez az a mód, amellyel legkönnyebben elkerülhető a fertőzés veszedelme! Ha az a mozgalom, amely a nők körében most megindúlt, egyelőre csak azt eredményezné, hogy észrevehetőleg több anya maga táplálná kisdedét, már az nagyot, igen nagyot tenne. Gyakran éppen a dada viszi be a házba a tuberkulózist.

A társadalom szempontjából még nagyobb a veszteség a dadák gyermekeinél, mert ezek már az első napoktól kezdve mesterséges tápláltatásra vannak utalva, kinn a falún, olyan kör-

nyezetben, ahol bizony nem sterilizálják a tejet, hogy az így alakult, abban a társadalom lelkiismerete a hibás. Jóakarattal és kitartással az anyák 95%-a tudná szoptatni a gyermekét s oda kellene törekedni, hogy jómódúnál és szegénynél, ha kell állami segítséggel, minden anya az első három hónapban táplálja a gyermekét, mert az a legveszedelmesebb idő.

A mesterséges tápláltatás igen nagy vigyázattal kell hogy történjék, csak a házilag sterilizált tej megbízható. A mit nagy tejvállalatok és gyárak mint kész sterilizált vagy pasteurizált tejet hirdetnek, az, sajnos, csak névleg bizonyul annak. Tekintettel arra, hogy sok százezer munkásasszony, kiben a jóakarat a szoptatásra megvan, kénytelen napközben ilyen tejjel elláttatni gyermekét, állami felügyelet alatt készített gyermektejet kellene árúsítani. A csecsemő helyes tápláltatása nemcsak a fertőzés elkerülésének szempontjából fontos, de a szervezet általános erejére nézve döntő befolyással bír a későbbi életre. A helyesen táplált csecsemő vére, csont-, izom- és idegrendszere egészséges marad, s hacsak mérsékelten is jó viszonyok közé kerül, munkabiró egyénné válik. S ezért a tuberkulózis elleni védekezésben a nők legelső és legfontosabb feladata a csecsemő, a gyermek helyes táplálása és gondozása. Sajnos, a tuberkulózis ellen való védelem nagy része csakis a mai társadalmi rend sociális megváltoztatásával volna elérhető, de ahhoz, hogy a kisdedeket célszerűen neveljük, nem kellene világmegváltó átalakulás, csak az asszonyok lelkiismerete tegye meg kötelességét s akkor megtalálta a női nem küzdelmének sarokpontját a tuberkulózis elleni hadjáratban. Ha megtenné minden asszony a kötelességét, nem halna el minden évben — az utóbbi évek statisztikai átlagát tekintve — 7—8 ezer hét éven aluli gyermek konstatált tuberkulózisban, s mintegy 60 ezer hét éven felüli egyén. — Felemlítem itt azt is, hogy Magyarországra évente gyomor- es bélhurutban átlag 30 ezer, tüdőgyulladásban körülbelől 32 ezer gyermek hal meg. Hogy ezek között is hány volt tuberkulótikus, azt a mai közegészségügyi viszonyok között nem tudjuk pontosan kontrollálni, de ott, ahol pontos észlelésről lehet szó, ott látjuk igazán a maga szörnyű voltá-

ban a tuberkulózis pusztítását. Igy a budapesti Stefánia gyermekkórházban 1886—1895-ig terjedő tíz év alatt 1549 boncolatnál 618 esetben, tehát 40%-ában tuberkulózist találtak, ami azt jelenti, hogy a piciny hullák között majdnem minden másodiknak volt tuberkulózisa.

Összegezzük tehát.

Ismertettem az öröklés s dispozició kérdését, a fertőzés módjait s azt hiszem, az alapelveket átértve, minden gondolkozó ember megtalálja az élet igen szövevényes eshetőségei között helyes teendőjét. Ha ez alkalommal részletesen akarnám felsorolni a teendők sorozatát, úgy túlságosan kibővülne előadásom kerete, melyet ez alkalommal csak az általános alapelveknek szántam. A cselekvés terhe az államra, a társadalomra s az egyénekre nehezedik.

Tekintsük mi az állam és társadalom feladata?

I. Az általános sociális és hygienikus viszonyok javítása.

II. Beteg egyének tartós ingyenes szanatóriumi gondozása.

III. Beteg szülők egészséges gyermekei, különös jó hygienikus viszonyok közé helyezése, ezek államköltségen egészséges vidéki környezetbe viendők, mint ma azt a «Gyermek Menhely» ápoltjaival teszik.

IV. Skrofulás gyermekek számára hospiceok állítandók fel, ha az egész Balaton köröskörül ilyen hospiceokkal volna körülvéve, még akkor is telve lehetne mindenik.

A társadalom mellett az egyéneknek is nagy feladata van, különösen sokat tehet pedig a női nem helyzeténél, erejénél és képességénél fogva.

A nők jóakarattal, tudással s kötelességérzettel egészséges gyermekeket nevelhetnek, edzhetik őket további fejlődésükben, ha az anyák maguk ügyelnek rájuk munkában és játékban egyaránt. Talán a nap is melegebben süt s több áldást szór oda, hol az anyát gyermekével együtt látja; csakhogy sajnos, oda fejlődtünk, hogy ez ma már megcsodálni való ideál.

1. Táplálja tehát lehetőségig minden anya maga gyermekét.

2. *Óvja meg rossz, poros levegőtől, s ne engedje kicsinyeit a padlón csuszkálni, hol por, piszok fertőzheti.*

3. Tanulják meg az anyák, hogy csak az edzés véd meg a meghüléstől s hogy csak testi munka: torna, játék a szabadban, erősíti meg s teszi ellentállóvá a szervezetet.

4. Védje lakását s környezetét, hogy abba a bacillusok vészes tömege be ne hurcoltassék.

5. És ahol a szülő beteg, ott maga az anya, habár fájó szívvel, de hasson oda, hogy a gyermekét eltávolítsák tőle, s egészséges környezetben neveljék fel. Viszont az egészséges anya ne ragaszkodjék görcsösen ahhoz is, hogy skrofulás gyermeke mellette maradjon, mert nem elég vele 1—2 hónapot pusztán, falún, vagy tengerparton tölteni, de áldozzon éveket fel s hagyja gyermekét egyhuzamban szanatoriumban, megfelelő gyógyintézetben, míg a baj csírájában is kiűzetett.

Pár pont csak ez, de sok teendő! Betöltheti teljesen egy asszony életét s ki közülünk e hivatásának jól megfelel, nem élt hiába, mert áldást hozott a jövendő generációra!

Budapest. *Jakabné dr. Rácz Hanna.*

ELLEN KEY.

Eljött hát Budapestre a híres «antifeminista». — Akit már oly régen ismerünk írásaiból — legalább azt hittük. Mert hiszen olvastuk könyveit, tehát joggal hihettük, hogy ismerjük. Mert hiszen egyes könyveinek címét könyv nélkül is el tudtuk mondani, még a sorrendet is — amelyben könyveit megírta — tudtuk, még a tartalmukról is helyesen voltunk informálva. Különösen tetszett a nagy világnak az első kötetje a «Missbrauchte Frauenkraft». — Hiszen ez pompás egy alak, ez az Ellen Key, aki maga is dolgozó nő lévén, a nőknek a munkát meg akarja tiltani! Ez hasznavehető.

Így jutott ő antifeminista hiréhez — a nagyközönség előtt talán mindvégig is az fog maradni. Sőt talán a hivatalos feministák egy része előtt is — sőt talán leginkább azok előtt!

Az első művét sorban követte a többi. Talán első műve címével keltette föl az olvasó közönség figyelmét legelőbb; ezt a figyelmet azután lekötötte könyve tartalmával. A többi könyvében már maga az író egyéniségét keresve-kereste az olvasó. Sokszor nem helyeselte az olvasó amit elolvasott, sokszor épen boszankodott rajta — de mindig talált olyan gondolatot minden könyvében, amelyet érdekes volt megforgatni, körülgondolni.

És ha kimérgelődte magát az illető, azután kezdte várni: hogy Ellen Key uj könyve mikor jelenik meg.

Csodásan érdekes könyvek mind, egy erős egyéniség, egy önállóan gondolkozó ember nézetei körülbelül mindenről, amiből egy lélek inventárja kitelik. Gyöngyök sorba fűzve, de egyéni sorba füzve, itt-ott egy graciozus kis bogba kötve, amott arabeskké stilizálva. Sehol sem az a benyomás: ezt közönségnek írták, itt hatásra számított.

A benyomás mindig az: önönmagának írta ezt valaki, mintha véletlenül tollal a kezében gondolkodott volna, e szerencsés véletlennek köszönhető, hogy e gondolatok hozzánk is eljutottak. Sehol egy sor magyarázat: ime, mert én ilyen vagyok, mert a viszonyok körülöttem ilyenek, azért tartom én ezt, azért állítom emezt.

Hiszen csak a maga gondolatjait írja, hiszen ismeri önmagát — minek magyarázni, amit úgy is tud? Mire való volna?

Nagy későn találtak azok, akik szerető szemmel olvasták műveit, egy-egy elvetett sort, amelyből következtetni lehetett az író lelki életének egyes stádiumára, amelyből meg lehetett tudni, hogy mindennek ára van — Svédországban ép úgy, mint egyebütt.

Amidőn «Ibsen egyéniségéről» írván, mondja e szavakat: ha ez útra léptünk, meg nem állunk előbb, míg el nem jutottunk a fölfedezéshez, hogy az egyén fölszabadításával az a jog jár, hogy saját egyéni utunkon haladhatunk — ehhez szükséges még a bátorság magunknak bevallani, hogy a saját egyéni utunk mindenkor magányos út lesz...

Azóta sem találunk több útbaigazítást, hogy lett Ellen Key azzá a magányos nővé és mint mult. Azóta eljött hozzánk és szólt hozzánk, láttuk a szeme nézését, hallottuk a hangja csengését, hallottuk fölolvasásait és hallottuk szabadon beszélni intimebb körben és megismertük Ellen Keyt, az embert.

A nagy antifeministát, aki oda mer állni a sokfejű szörnyeteg elé, aminek a neve publikum s amelynek alkatrészei vegyest férfiak és nők, de mégis túlnyomó részben nők, és meri nekik megmondani: irgalmazzatok magatoknak! Ne fussatok a lidércfény után — mit értek vele? Íme, ha fény kell, nem elég fényes-, elég tündöklő-, elég meleg-e a háztűz fénye?

A lidércfény mind távolabb visz titeket a boldogságtól, — pedig boldogságra vagytok ti teremtve! Egymásnak teremtve ti férfiak és nők és egymásért!

Hogy mi a boldogság? — Hát nem tudjátok? — Az a legfőbb boldogság, ha két lény egymást megérti, egymást megbecsüli, egymásban bízik, mert egyik a másikat ismeri. De olyan

nagy ez a boldogság, oly szent, hogy erre elő is kell ám készülni — ismerkedjetek meg egymással, nevelődjetek egymáshoz, dolgozzatok vállvetve e cél elérésében — higyjetek én nékem, e célért érdemes fáradni! — Hiszen a boldogság, amit ha elértetek, oly fénnyel, oly meleggel árasztja el lelketek legszentebb zugát, hogy azután éljétek bár magányban végig életetek hátra levő részét, soha többet nem fogjátok mondhatni: boldogtalanok vagyunk.

Miből áll mostani boldogságtok? — Kacérságra nevelnek titeket leányok, munkára titeket oh férfiak — más-más fajtájára az önzésnek mindkettőtöket — az egymás álmairól, vágyairól nem tudtok semmit, egymást nem ismervén, az egymás értékéről fogalmatok nem lévén, egymást nem becsülitek. Mi hoz titeket össze?

Érzékeitek — de azok nem tudnak titeket lelkileg együtt tartani; a conventio, a világ itélete előtti félelem rablánczként tart összefűzve — és ezt nevezitek ti boldogságnak? Evvel akarjátok ti beérni, amidőn ott fekszik előttetek az igéret földje — szabad a bemenet, rajtatok áll.

És világos barna szemei oly derüsen mosolyognak amíg szól; mosolyognak — de befelé, a lelke mélyébe, nem akadnak meg egy arcon sem, nem juttatnak külön pillantást senkinek sem, a magányos lélek magának szól — egy puszta véletlen hogy fenhangon történik, hogy mások is hallhatják!

Antifeminista — igen, mert a női nemben az emberiségnek csak egyik felét látja. Antifeminista, mert nem akarja, hogy az egyik fél a másik rovására fejlődjék. Antifeminista, mert a két felet harmonikus, egybeolvadó összhangba akarja hozni.

Nincsen semmi édeskés előadásában, hangjában, megjelenésében. Csak csupa szelid verőfény, csak csupa jóság, csak színarany szeretet. Még pedig nem abból a jóság fajtából, amely jó *mert* erőtlen, mert nincs választéka — hiszen egyéb úgy sem lehetne. Korántsem egy erős, egész lélek, amely álmodott, fölébredt, kínokat szenvedett, megbirkózott fájdalmaival és — megtanult mosolyogni saját szenvedésein, amidőn azt látta, hogy mindenki így szenved. Megtanult mosolyogni a saját kínjai cse-

kélységén, amidőn megértette, hogy a kinok mily összegét képezi az egész emberiség hasonló szenvedése.

És ez a mosoly a fegyver, amellyel Ellen Key győz. Egy megbékélt lélek — amely sorsával megbékélt, amidőn belátta, hogy szenvedései árán másokat hasonló szenvedésektől megkímélhet.

E mosollyal kezdődött reformátori pályája. És az Ellen Key mosolya ékesebben szól százezer kötet feminista kardcsörtetésnél. Önállóan dolgozó nő volt, maga kereste kenyerét, neki senki a szemére nem vetheti, hogy nem tudja, miről beszél, ha ezt mondja: hiába lesz egy nő ügyvéd, püspök, miniszterelnök, a lelke mélyében mégis csak él a vágy a boldogság után.

Hogy a boldogság mi egy nőnek? — Az otthon a szeretett férj oldalán, akivel egymást kölcsönösen megértjük, akiben bízva, kéz-kézben haladunk a csillagok felé.

Még azt sem concedálja, hogy a férfiak rosszak, még a házasságot sem tartja elvetendő intézménynek. Ő csak egyet tart alapjában rosznak és az akár a férfiak, akár a nők mai nevelése.

És mivel ezt rosznak tartja, világosbarna, napfényes szemei derüs mosolyával azt mondja: ezt változtassuk meg, mert ezen múlik a fiatalok jövendő boldogsága.

Ilyen az antifeminista Ellen Key, kit épen azért a magyar asszonyok szívből megszerettek.

Budapest. *Sulyok Ylda.*

A NÜRNBERGI ISKOLAEGÉSZSÉGÜGYI KONGRESSZUS.

Az újabb időben az egészségügyi vizsgálódások terén a művelt államokban mind inkább előtérbe lép a népegészségügy és különösen az iskolaegészségügy iránt való élénk érdeklődés. Sokat tettek ez irányban az egészségügyi és demográfiai kongresszusok. De ha közegészségügy dolgában bármennyire is haladtunk, tagadhatatlan, hogy az iskolaegészségügy terén még annál több a tennivaló. Pedig ha közelebbről megtekintjük a dolgot, meg fogunk győződni, hogy ép ez a dolog fontosabb része, mert ennek javításával lehet mód és alkalom egyrészt egészségesebb, derekasabb, az élet harcában ellentállóbb, de másrészt egészségét jobban ápoló, az egészséges életmódra jobban ügyelő nemzedék nevelésére. Itt reformálhatjuk a jövő nemzedékét. Itt nyílik tehát hatalmas tér a jövendő kutatók egészségügyi munkásságának.

Igazán egészséges ifjúságnak a nevelése — ez manapság még mindig oly feladat, ahol nagyon sok a kutatni való, a tenni való. Még nagyon sok abban az irányban a kutatni való, hogyan erősítsük a fiatal szervezetet, hogyan vessünk gátat az idegesség tovaterjedésének, hogyan akadályozzuk meg a korai kimerülést. Ily vezető szempontok hozzák létre a különfele iskolaegészségügyi egyesületeket. Ilyen az Általános Német Iskolaegészségügyi Egyesület *(Allgemeiner Deutscher Verein für Schulgesundheitspflege)*, ilyen a francia Orvosok és Családok Ligája a testi és értelmi egészségügy javítására az iskolákban *(Ligue des médecins et des familles pour l'amélioration de l'hygiène physique et*

intellektuelle dans les écoles), a Svájci Iskolaegészségügyi Társaság, az antverpeni Általános Pædologiai Társaság *(Allgemeen paedologisch Gezelschap in Antwerpen)*, ép úgy az arnheimi *(Vereeniging tot Vereenvoudiging van examens en onderwijs in Arnheim)*, az Angol Iskolaorvosok Egyesülete *(Society of medical officers of schools)*.

Az iskolaegészségügy fontosságát tehát mindjobban belátják a művelt államokban. Belátják, hogy valamely nép egészséges fejlődését első sorban azzal biztosíthatjuk, ha ifjúsága egészségét erősítjük az iskolai idő alatt minden irányban. Ilyen módon ugyanis be tudunk avatkozni az egész nép fejlődésmenetébe és pedig előmozdítólag.

De belátták azt is, hogy e téren kezet foghatnak a nemzetek, ha ugyanis az egész emberiség egészséges fejlődésére akarunk törekedni, kezet fogva és vállvetve kell működni e téren az összes nemzeteknek, mert e közreműködés nagyban megkönnyíti és előmozdítja az iskolaegészségügyi törekvéseket. A sokféle felfogás, a sokféle rendszer vezérgondolatainak nemzetközi szabad eszmecseréje a legáldásosabb lehet e tekintetben, mint a különféle vélemények szabad küzdelme, miből szükségképpen kerül ki győztesnek a legjobb.

E gondolatok vezethették az Általános Német Iskolaegészségügyi Egyesület ama vezérférfiait, akik ily nemzetközi kongresszusok tartását tervbe vették, mert az egész mozgalom ez egyesület kebeléből indult ki, ők fordultak azután a többi fent említett egyesületekhez s így határozták el minden három évben Nemzetközi Iskolaegészségügyi Kongresszus tartását. Az elsőt az 1904-iki husvét után való hétre tűzték ki Németországban. Nürnberg városa maga ajánlkozott a kongresszus színhelyéül. Igy jött létre a nürnbergi I. Nemzetközi Iskolaegészségügyi Kongresszus.

Minket magyarokat e mozgalom talán még közelebbről érdekel, mint a többi nemzeteket. Az iskolaorvosi állások szervezésével, egyáltalán iskolaorvosok alkalmazásával megelőztük az összes többi európai nemzetet. Nálunk ugyanis már húsz év óta megvan ez az intézmény, holott Európa több államában csak

legújabban szervezik. Fel is említették a különféle előadók többször ezt a kongresszuson s mindig elismeréssel szóltak rólunk. A jövő mind nagyobb érdeklődése tehát nekünk adott igazat.

Nürnberg Bajorországban lévén, a kongresszus védőségét *Lajos Ferdinánd* bajor herczeg vállalta magára, ki maga is orvos-doctor. A kongresszus vezetősége pedig főleg a német iskolaegészségügyi egyesület embereiből került ki. A legfőbbek a német bizottság elnöke *Griesbach* dr. az iskolaegészségügyi egyesület elnöke, a főtitkára *Schubert* dr. udvari tanácsos és a nürnbergi helyi bizottság elnöke *Stich* dr. udvari tanácsos, főorvos voltak, akik valóban fáradhatatlanok voltak a rendezésben. Mellettük és köröttük azonban egész serege a rendezőknek buzgólkodott a kongresszus sikerén. Végre a helyi és német bizottságon felül állott a nemzetközi bizottság, amelyben minden állam képviselve volt. Magyar részről tagja volt e bizottságnak *Liebermann* orvostanár, *Szuppán* királyi tanácsos és *Schuschny* dr., a magyar szakbizottság elnöke. Az egyes kormányok hivatalosan képviseltették magukat a kongresszusan megbizottjaikkal. Közoktatásügyi kormányunk képviselője *Liebermann* orvostanár és *Ujváry Béla* szerkesztő volt. Magyarországból vagy húszan vettek részt a kongressuson.

Április 4-dikén este 8 órakor volt az üdvözlő este *(Begrüssungsabend)* a Herkules Velodrom tágas helyiségében. A világ minden országából összesereglett rendkívül sok kongresszustag apró terített asztaloknál foglalt helyet, melyeken a különféle nemzetek lobogói díszlettek, külsőleg is mutatván az összejövetel nemzetközi jellegét. A kormányelnök, Welser báró is jelen volt s a katonaság előkelően volt képviselve főorvosok, tábornok-orvosok által. Katonazene játszott s közbe a nürnbergi férfi dalkör adott elő egyes német dalokat bámulatos összhanggal, fegyelmezettséggel és szinezéssel. A katonazene műsora igazán nemzetközi volt. A helyi bizottság elnöke, Stich főorvos udvari tanácsos mondotta az üdvözlő beszédet. Felemlítvén az előkészületek nehézségeit a rövid rendelkezésre álló háromnegyed év alatt, egész Nürnberg nevében örömmel üdvözölte a megjelenteket, a

nürnbergiek dörgő háromszoros *Hoch* kiáltásától kisérve, mely a vendégeknek szólt.

Április 5-dikén volt a kongresszus ünnepies megnyitása, az első és valóban óriási összes-ülés *(Plenarsitzung)*. A kongresszus rendezősége ugyanis az egész hét napirendjét összes-ülésekből és szak-ülésekből *(Abteilungssitzungen)* állította össze. Az összes-üléseken részt vett mindenki, itt a teljesen közérdekű kérdéseket tárgyalták. A szakülések egy időben hét teremben folytak, a hét szakcsoport szerint. Az összes-üléseket mindig az Apollo-színházban tartották. A szaküléseket meg a most épült, még használatlan kir. ipariskola termeiben, amely épületben volt elhelyezve a kongresszus kiállítása is.

A megnyitó összes-ülésre rengeteg sok ember sereglett össze az Apollo-szinház nézőterén. Több mint kétezerre becsülték általában. A kongresszus iránt való érdeklődés ugyanis felülmult minden várakozást. 1500 résztvevő sereglett össze Nürnbergben. Hozzávéve a megnyitásra eljött, nem kongresszus-tag vendégsereget, amelyben a katonaság is előkelően volt képviselve, több mint kétezer ember nyüzsgött a szellős, tágas, igazán a modern egészségügy követelményeinek megfelelően épített nagy színházban, melybe ragyogóan özönlöttek be a hátfal tágas üvegablakain a tavaszi nap aranysugarai.

Maga a kongresszus védője *Lajos Ferdinánd dr.* királyi herceg a szinpad jobb oldalán, a főrendezőség középen s az összes kormányképviselők köröskörül, mind a színpadon foglaltak helyet. A háttért pompás pálmacsoportozat adta. Griesbach dr. elnök s Schubert dr. udvari tanácsos főtitkár mögött a középen egy óriási pálma terebélyeskedett. Már-már feszült várakozással figyelt mindenki az elnök felé. Az elnök csenget s e pillanatban az a hatalmas pálma előre dőlt, s úgyszólván az egész főrendezőséget betakarta. E kedélyes intermezzo élénk derültséget keltett. Hamarosan szolgák sem voltak kéznél s így beletelt néhány percbe, míg valahogy felállították s megerősítették a pálmát.

Gaiesbach elnök erre felkérte a kongresszus védőjét, Lajos Ferdinánd dr. bajor királyi herceget: nyitná meg a kongresz-

szust. A herceg szívbeli örömmel nyitja meg a kongresszust. Nürnberg történeti nevezetességű városában, amelyre oly mesterek árasztottak fényt, mint Albrecht Dürer és Hans Sachs, szívből és melegen üdvözli a messze földről összesereglett kollegákat, (az orvosokra értette, lévén ő maga is orvosdoktor). Szépnek mondta a kongresszus feladatát. Áldásos működésüket a jövő nemzedéke fogja élvezni. Gyermekeink duzzadjanak az egészségtől, hogy egykor erős férfiak legyenek. A hygienének az iskolában az a nagy feladat jut, hogy a gyönge gyermeki szervezettől minden káros behatást távol tartson és hogy ezt megacélozza külső és belső befolyások ellenében. A munkálkodás tere ez irányban rendkívül nagy és sok nagy és sok jó dolog is történt már e téren. Biztosra veszi, hogy ez a kongresszus új szempontokat, új vizsgálatokat fog adni és csak serkentőleg fog hatni a továbbiakra. A tudományban nincs megállás. Lássunk tehát kedves kollegáim, vidoran a munkához! Ezzel az I. nemzetközi iskolaegészségügyi kongresszust megnyitottnak jelentette ki.

A rendezőség nevében Griesbach elnök üdvözölte azután különösen a kormányképviselőket. Röviden vázolta a kongresszus létrejöttét, melyről fentebb szólottunk. A részvételt oly nagynak mondotta, mint ahogy ez ritkán volt tapasztalható nemzetközi kongresszuson. 20 állam képviseltette magát 56 bizottsággal, 11 német szövetségi állam 31 bizottsággal. Törökország és Olaszország nem vett részt. Szerinte mindinkább felülkerekedik minden államban a meggyőződés, hogy az orvostudomány és a pædagogia a legőszintébb képviselői az emberiség érdekeinek, hogy ők az emberi törekvés legmagasabb céljára törnek s ez: úgy az egyesnek, mint az egész népnek jólétét a nemzet felvirágzása érdekében testileg és lelkileg egészségben fentartani. A nemzetközi iskolaegészségügyi kongresszusoknak a feladata lesz az orvos és a pædagogus közt a viszonyt szorosabbra fűzni s a vélemények kicserélését megkönnyíteni és a hatóságoknak az útat egyengetni ezáltal hivatalos intézkedéseikhez. A művelődés, az ifjúság nevelése, az iskolaegészségügy a fejedelmek, a császár különös védelme alatt áll. A császár az egész iskolaügy iránt ér-

deklődéssel viseltetik. Az ifjúság nevelését, az ifjúság egészségügyét szivén viseli. Azt tartja, hogy a felesleges balasztot ki kell dobni a nevelés köréből, mert első az egészség. Mutatja ezt kiválóan az 1900-iki novemberi császári rendelet, amelyet nemcsak a szövetséges államokban, hanem a külföldön is örömmel üdvözöltek. Bajorország érdeklődését a védő személye mutatja s erre háromszoros hochra szólította fel a kongresszust Luitpold régens herceg, a császár és Lajos Ferdinánd herceg tiszteletére.

A bajor kormány részéről most Welser báró kormányelnök üdvözli a kongresszust. Köszönetet mond a hercegnek, hogy a védőséget magára vállalta. A királyi ház tevékeny részt vesz a nép életét érdeklő minden fontos kérdésben. Emelkedett lélekkel tekint végig a világ minden részéből összesereglett emberek emegyülekezetén. A kongresszus gazdag programmját látva, a bajor kormány élénk érdeklődéssel tekint a kongresszus munkássága elé és sok sikert kívánva, örömmel mond istenhozottat a kongresszusnak.

Utána Nürnberg város polgármestere, *v. Jäger*, az egészségi okokból távollevő *v. Schu dr.* főpolgármester helyett a város nevében üdvözli a királyi herceget és a kongresszust. A tudomány fontos és égető kérdései hozták őket most ide. Közelebbről üdvözli a királyi hercegben a tudomány emberét, az orvost és egyáltalán annak a tudománynak a képviselőjét, mely az emberek összes nyomorúságát veszi szemügyre azzal a szándékkal, hogy rajtuk enyhítsen és velük együtt az iskola gondos embereit, kik velük vállvetve akarnak iskolaegészségügyünkön segíteni. Reméli, hogy a királyi herceg erős védősége alatt el fogja érni a napokig tartó világösszejövetel * célját védője diszére, ifjúságunk javára, a népek üdvére! A kongresszus tagjait, mint a város kedves vendégeit üdvözli. Régen várták már őket, mert tanácsaikra van szükség. Az előadások minden szakcsoportja elé bizonyos

* *Weltvereinigung* a kongresszus német purista szava. A *protector*-t meg *Schirmherr*-nek mondta. Ha a mi tisztviselőink is ennyit adnának a *nyelvtisztaságra!*

bevezetést helyeztek kilátásba. Ő Nürnbergre nézve akarna ily bevezetőt adni. Büszke, törekvő, szorgalmas város, mely örül vendégeinek. Nagyon érdeklődik az iskolaegészségügy kérdései iránt. Egészséges test — egészséges lélek! Ez elvre törekszik iskoláiban is. Gyermekeikre nézve a legjobbat akarják éppen elég jónak elfogadni. Így jutottak szép, egészséges iskolaépülethez, tornatermekhez, iskolafürdőkhöz, célszerű iskolapadokhoz, iskolaorvosokhoz stb. De mily sok még a tennivaló. A tudósok Nürnbergben sem potyognak az égből. Örömmel üdvözli tehát az idesereglett kongresszust s komoly munkájukra áldást kiván az iskola teljesen egészségessé tétele *(Gesundung der Schule)* érdekében.

A német birodalmi kormány és a császári egészségügyi hivatal *(Kaiserl. Gesundheitsamt)** részéről *Wutzdorff dr.* köszönetet mond a meghivásért. A német birodalmi kormány melegen törekszik gondoskodni a gyöngékről, gyámoltalanokról és enyhíteni iparkodik a betegségnek, balesetnek, rokkantságnak a rosszabb módú néposztályban jelentkező következményeit. A jólét ápolásának törekvéseiben kezet fog minden művelt nép és támogatására kél azoknak, akik életviszonyaikat nem rendezhetik be úgy, ahogy kellene. A német kormány célul tűzte ki maga elé, a kicsinyeket, a gyöngéket közöttünk a törvényes oktatásmenet keretében oly helyzetbe hozni, hogy lehetőleg ellentálló nemzedék váljék belőlük. A német birodalmi kormány óhajtja, hogy a kongresszus e törekvéseket is előmozdítsa.

Matthias dr. titk. főkormánytanácsos a porosz közoktatásügyi minisztérium részéről reméli, hogy a kongresszus hozzá fog járulni a nép testi jólétét és egészségét biztos alapra helyezni. Württemberg részéről *Jehle* kormánytanácsos beszélt.

Utánuk a külföld kormányképviselői szólottak és pedig ábéce rendben. *Bulgáriát* maga a fiatal közoktatásügyi miniszter, *Sismanov* képviselte. Kormánya élénk érdeklődését fejezte ki, mely Pettenkofer (a nagy hygienikus) országában óhajtja

* Ilyesmit nálunk is szervezhetnénk: *m. kir. egészségügyi hivatal.*

megismerni az iskolaorvosok szervezetét. Igen élénk érdeklődéssel és tetszésnyilvánulatokkal fogadták a francia kormány képviselőjének, *Jost* úrnak, a közoktatásügy főfelügyelőjének szavait. Franciaország üdvözletét hozza. Természetes, általános tetszéssel fogadták. Elismeréssel szólt a védőségről és a bajor kormány élénk részvételéről. Jó előjelnek veszi, hogy Németország ragadta meg e téren a kezdeményezést. Örömét fejezte ki, hogy e kongresszuson hölgyek is vesznek részt, a bájt és kellemet ők adják a komoly tanácsokhoz *(elles viennent ajouter le charme et la grâce)*. Azután arról beszélt, hogy mennyit áldoz Franciaország az iskolákra s mily figyelemmel van az egészségügyi viszonyokra. 760,000 iskola adatairól beszélt. Azután a ragadós betegségekről és az alkoholizmusról, az emberi faj e két legnagyobb csapásáról szólt. Lassan. rendkívül világosan beszélt, tekintettel volt arra, hogy németeknek, idegeneknek szól s beszédébe többször német mondatokat kevert, mit a németek rendkívül nagy tetszéssel fogadtak. Az iskolaegészségügyi reformokra mondotta éppen: *Das beste ist kaum gut genug,* idézve a nürnbergi polgármester szavait. Beszédét pedig azzal végezte, hogy az ifjúság nevelését, az iskolaegészségügyi reformokat illetőleg a kongresszus munkásságában tekintsék főelvnek azt: *Prüfet alles und behaltet das Beste* (Vizsgáljatok meg mindent s tartsátok meg a legjobbat), amit természetesen ismét viharos tetszéssel fogadtak. Nagy haladás a franciáknál a németek javára, mikor a franciák ily figyelmesek, mert nemcsak Jost úrnál, hanem az összes franciáknál, még a pohárköszöntők alkalmával is úgy tapasztaltuk, hogy iparkodtak német szavakat, német mondásokat vegyíteni beszédjükbe. A németeknek mindez természetesen nagyon jól esett.

Az angol kormányt *A. Eichholz*, a vakok iskolájának felügyelője képviselte, aki rendkívül érdeklődött minden iránt s igen tevékeny részt vett az egész kongresszusban, mert Anglia óhajtása, hogy a második ily kongresszus három év mulva Londonban tartassék. A japánok részéről *Szakaki* tanár kívánta a legjobb eredményt a kongresszusnak hazája részéről, kinek szavait

hatalmas tetszéssel fogadták. Norvégiát *Axel Johannsen dr.* képviselte Christiániából, Ausztriát *Huemer dr.* Bécsből, Oroszországot meg *Kápusztin dr.*, a kazáni egyetem tanára. Érdekes volt látni, hogy beszéde után a kormánykiküldöttek asztalánál a japán képviselő szomszédságába került, aki különben is előbb élénken tapsolt az orosz beszédéhez s azután is kedélyesen társalgott együtt a két egymással háborúskodó hatalom kormányképviselője. Svájc képviselője üdvözletet hozott Pestalozzi országából s hazája meleg érdeklődését fejezte ki a kongresszus iránt a Svájci Iskolaegészségügyi Társaság nevében is. A kis Szerbia képviselője, *Lyubomir Nenadovic dr.* beszédét igen nagy hangon kezdte, ami derültséget okozott. Az összes szerbek nevében üdvözölte a kongresszust s Szerbiáról azt mondotta, hogy vagy 500 éven át azért nem vehetett tevékeny részt a mívelődésben, mert védőbástyája volt Európa népeinek, ami hivatást pedig nyilvánvalóan Magyarország teljesített. Magyarország kormánya nevében *Lieberman dr.* orvostanár kir. tanácsos beszélt Budapestről. Üdvözölte az iskolaegészségügyi kongresszust amaz ország nevében, amely az iskolaegészségügyi oktatást először hozta be, mely már húsz évvel ezelőtt behozta a középiskolákba az iskolaorvosok szervezetét. Igen tapintatosan ezt a kulturális tényt iparkodott beszédében kellően érvényre juttatni, ami a nagyhangú szerb képviselő szavai után igen jól hatott.

Ezután a nürnbergi helyi bizottság elnöke, *Stich dr.* udvari tanácsos üdvözölte a kongresszust s felemlítette, hogy e 370 tagból álló helyi bizottság ünnepi művet *(Festschrift)* ajánl fel a kongresszus összes tagjainak Nürnberg iskoláiról és iskolaügyéről. A majdnem 200 oldalas díszkötésű nagy munka * igazán kedves meglepetés volt a tagok számára.

A nürnbergi ervosok részéről *Merkel dr.* üdvözölte a kongresszust. A népiskolák vezetősége nevében *Glauning dr.* városi

* *Schulen und Schulgesundheitspflege in Nürnberg.* Festschrift dem I. Internationalen Kongress für Schulhygiene in Nürnberg vom 4—9. April 1904 gewidmet vom Ortsausschuss. Nürnberg, Kön. bayer. Hofbuchdruckerei, 1904.

iskolatanácsos, *v. Forster* udvari tanácsosné, mint a Német Nőegyesület és a Német nőegyesületek szövetségének képviselőjeörömmel üdvözölte a kongresszust azért, hogy e kongresszus rendezősége a nők egyenjogúsítását mondotta ki a kongresszusra vonatkozólag. Emelkedett, költői lendületű beszédben fejtette ki azután, mily természetes munkatársa kell hogy legyen a nő a férfinak a nevelés nagy művében. Örül tehát, hogy e kongresszus, mint munkatársakat tekinti őket, nem mint többé-kevésbbé üdvözölt késéről jelenségeket. Hangsúlyozta a nevelésben az anya szavát. Az iskolaegészségügy terén általánossá kell lenni a meggyőződésnek, hogy az asszonynak a férfi mellett, a tanítónőnek a tanító mellett, az orvosnőnek az orvos mellett, az anyának az apa mellett hasonló kötelességeket és munkát kell teljesítenie. Éppen azok az egyesületek, amelyeket ő képvisel, törekednek bevonni a nőket az iskolák szervezetébe, üdvös nemzeti munkájába. Beszéde egyes részeit ismételten kitörő általános tetszésnyilvánulás kisérte.

Ezután a kongresszus főtitkára, *Schubert dr.* udvari tanácsos adta elő hivatalos jelentését a kongresszus szervezéséről és rendezéséről s azután általános tetszés közt határozták el Luitpold régenshercegnek és a császárnak szóló hódoló messzeiratok elküldését ilyetén szövegezéssel: Tekintettel Felségednek az ifjúság testi és lelki egészségére és az iskolaügy üdvös fejlődésére irányuló legmagasabb gondoskodására a Nürnbergben ülésező I. Nemzetközi Iskolaegészségügyi Kongresszus Felségednek a legalázatosabb hódolatát nyilvánítja. v. Welser báró, Griesbach dr., Schubert dr., Stich dr.

Erre az összes-ülések előadássorozatát *Cohn*, a boroszlói egyetem orvostanára nyitotta meg **Mit tettek a szemorvosok az iskolaegészségügy érdekében s mit kell még tenniök?** című előadásával.

Arról a sötétségről kezdett beszélni, amit negyven év előtt sok boroszlói iskolában talált és ami okozta, hogy élete feladatává tette, hogy több világosságot vigyen az iskolába. Akkor természetesen még az iskolaegészségügy szó sem létezett sem az iskolaorvos szó. Helmholtz, Graefe, Arlt és Donders kitünő szemtudományi munkái már

megjelentek volt ugyan, de egészségügyi célból senki sem értékesítette ezeket. Már akkor figyelmes lett az iskolásgyermekek rövidlátására s 1864—1866 10000 boroszlói iskolás gyermek szemét vizsgálta meg s iparkodott a tanulók terjedő rövidlátásának okait kikutatni és megóvásuk érdekében javaslatokat tenni. E munkálatok azután ma már alig belátható iskola- és szemegészségügyi irodalomnak szolgáltak alapjául. Úgy találta ugyanis 1. hogy *a rövidlátók száma a szemmel szemben támasztott követelményekkel együtt fokozatosan nő* a legalacsonyabb falusi iskolától fel egészen a gimnáziumig, 2. hogy *a rövidlátók száma mindenkor iskolában osztályról-osztályra folyton emelkedik,* és 3. hogy *a rövidlátás átlagos foka is osztályról osztályra folyton emelkedik.* E tételek több százezer gyermeknek minden országban a legkiválóbb szemorvosok által történt megvizsgálásával *törvényekké* váltak be. A rövidlátás így a legelterjedtebb iskolabetegségnek bizonyult be. A legridegebb és a legtakarékoskodóbb hatóságok sem zárkózhattak el többé a nagy számok érinthetetlen és megközelíthetetlen igazsága elől. Az egész iskolaegészségügynek fellendülése ép e pontos szemvizsgálatokból eredt.

Az utolsó évtizedekben történt további kutatásoknál még az is kitűnt, hogy a fiatal gyermekek látó élessége, ha a szabadban vizsgálják, kétszer-háromszor olyan nagy, mint az iskolateremben, hasonlóan ama nagy látóélességhez, amit maga Cohn tapasztalt Egyiptomban a beduinokon stb. Sajnos, hogy a látóélesség az iskolaévek alatt nagyon gyorsan csökken.

A rövidlátásnak, vagyis a szemnek a golyóalakról a tojásalakra való áttérésének tulajdonképpeni okát, szerinte, még éppenséggel nem ismerjük. Ez irányban még minden csak feltevés. Bizonyos azonban annyi, hogy *a gyakori közel nézés (Nahesehen), főleg erre örökölt hajlandóságnál és rossz világításnál rövidlátást eredményez* és hogy ennek következtében *az iskolaegészségügynek a közeli látás ellen küzdenie kell.*

Az egyetlen szemorvos, aki 20 év előtt a rövidlátást nem a munkától, hanem alacsony szemüregtől származtatta, de akinek nézetét akkor is minden oldalról megtámadták, *Stilling* tanár volt; nemrég újra előszedte régi feltevését, de az élőkön végzett mérései megint csak tarthatatlanoknak mutatkoztak, *Hamburger dr.* meg éppen kimutatta, hogy anatómiai adatai is csak hullajelenségeken alapszanak, amelyek csalódásba ejtették Stillinget. *Seggel* tábornokorvos Stilling ellen intézett legújabb írását a következő sorokkal zárta be, amelyek a legmesszebb jutó elterjedésre érdemesek: «A rövidlátás a maga mind tovább terjedésével *a nemzet védőerejét* fenyegeti. *A dolog sokkal komolyabb,* hogysem, hogy egy pár élcelő megjegyzéssel túltehetnők rajta magunkat; *a hadsereg új nemzedékéről,* az *egyéves önkéntesekről* és a *jövendő tisztjeiről,* de főleg *tengerészetünkről* van szó. Stilling figyelmen kívül hagyja, hogy az eső, köd és hó nemcsak a közkatonának, hanem a recognoskáló és távolságbecsülő tisztnek is a szemüvegét hasznavehetlenné teszi és hogy a tengerészetnél a szemüveg hordása éppenséggel meg nem engedhető. Hány derék és tengeri szolgálatért lelkesedő fiatal embert kellett — kiált fel Seggel — egészen csekély, sőt kisfokú rövidlátás miatt nagy fájdalmunkra had-

képtelennek kijelentenem. Stilling értekezését tehát, ép azért, mert a pædagogiai körökhöz fordul, csak sajnálkozással fogjuk olvasni, mert a szemorvosoknak az iskola érdekében való törekvéseit mintegy feleslegeseknek tünteti fel.»

Maga Cohn is Stilling gondolatát, vagyis hogy az egész kérdést, mint faji kérdést fogjuk fel, teljesen elhibázottnak tartja és továbbra is inkább csak az iskolai rövidlátás összes okainak kinyomozását ajánlja. Felhozza, hogy a szemorvosok már negyven év előtt csak olyan *iskolaasztalokat* ajánlották, amelyek a test és a fej egyenes tartását lehetővé tették. Az 1867-iki párisi kiállításon csak három minta volt, ma több van, mint 200. Csak mellékesen jegyezzük meg itt, hogy a kongresszussal kapcsolatos kiállításon is egy rakás iskolapadminta volt. A szemorvosok, folytatta Cohn, *egyenesen-tartót* is szerkesztettek, hogy az előreesést megakadályozzák, a legjobbnak látszik e nemben a *Dürr*-féle. A szemorvosok tudományos vizsgálat alá vették az *állóirást (Steilschrift)* is, főleg *Schubert*, aki az állóirásnál és a füzet egyenes középhelyzeténél a testtartást jobbnak találta, mint *dűlt irásnál (Schrägschrift)* és aki az állóirásnál (Steilschreiber) kevesebb rövidlátót talált, mint a dűltírásnál (Schrägschreiber). Ugyanily eredményekre jutottak *Fuchs* és *Javal*. *Horner* a palatábla eltávolítására törekedett, mert a távolság, amelyben a palaírást felismerjük, úgy viszonylik a tintaíráshoz, mint 3 : 4.

Javal, Weber, maga *Cohn* és *Schubert* vizsgálat alá vették a *könyvek nyomását*. Cohnak a *sorméröjével* mindenki egy pillanat alatt megállapíthatja, hogy valamely iskolakönyvnek egészségügyi szempontból megengedhető-e a nyomása vagy sem. Sajnos Bajorországban még mindig megvannak engedve a rossz nyomású könyvek, holott a berlini iskolabizottság előadónak a legkisebb mértékét könyveire nézve hivatalosnak ismerte el. A nyomás feketeségére nézve előadó kisérleteket végzett *Rübenkamp dr.*-ral együtt. Kitünő nyomásuak a *berlini Tanáregyesület* Klasszikus kiadásai, pedig csak 10 pfeniggel drágábbak, mint a *Reklam*-kiadások, amelyeket Cohn szerint, mint szemgyilkolókat a birodalmi egészségügyi hivatalnak *(Reichsgesundheitsamt)* be kellene tiltania.

Azután az iskolatermek, az osztályok *megvilágitására* vonatkozó munkálatokat ismertette. Ha negyven év előtt valahol így szólt: «De kérem, ez nagyon sötét helyiség», — közoktatásügyi tanácsos azt felelte: «Én úgy találom, hogy nagyon világos.» Csakis 1883-ban vált lehetővé *Weber* kitünő napvilágosság-fénymérőjével és a métergyertyáról adott új fogalmával az iskolahelyek nappali világosságát számokban kifejezni. Cohn maga ezer és ezer mérésnél mint a legcsekélyebb megengedhető mértékül a 10 métergyertyát találta. Boroszló régi gimnáziumaiban azonban csak 1—2 gyertyát talált déli órában. 1884-ben ugyanott a világítás, mivel a gyermekek nagy része helyükről egyáltalán *egy darabka eget* sem látott, a szó-szoros értelmében égbekiáltó volt. Cohn ezután a Weber feltalálta *térszögmérő* becsét méltatta, amellyel azt az égdarabot, amely az illető helyet megvilágítja, quadratfokokban lemérhetjük, s mintákat is mutatott be a bonyolult mathematikai viszonyok megmagyarázására. Sok ezer mérés után úgy találta, hogy valamely helynek borult nap nem lehet több, mint

10 métergyertyája, ha a térszög nem több, mint 50 quadratfok. Így az egyes helyek használhatóságát előre meg lehet határozni. Bemutatta saját *világosság kémlelőjét (Lichtprüfer)*, amelynél három szürke homályosító üvegen át kell egy perc alatt bizonyos számokat elolvasni. A Luxfer-hasábokat ajánlotta, amelyeket természetesen nem amerikai mérnökök, hanem előadónak a tanára, *Förster*, a boroszlói egyetemen Cohn elődje talált fel. Bemutatta 18-féle különböző ablakfüggöny világításbeli felmérését, photometriáját; szürke porfüggöny 90%, finomszálú shirting csak 40—50% világosságot nyel el. A mesterséges világítás különféle fajait is, a lámpaernyők hatását is maga Cohn, Seggel, Erismann, Ewersbusch és Richter vizsgálat alá vették. A gyermekek *túlerőltetésének* kérdését is, mint a szemek túlerőltetését felvették programmjukba a szemorvosok.

Cohn maga 40 év óta minden kongresszuson *iskolaorvosok* szervezése mellett harcolt, sohasem talált azonban kedvező fogadtatásra, legkevésbbé pedig szülővárosában. A boroszlói iskolabizottság, akinek legalább azt a következetességét kell nyilvánosan elismernie, amivel javaslatainak mindig az ellenkezőjére határozta el magát, 1886-ban a kérdés történetére nézve feledhetetlen tételt írt. Az egészségügyi társaság kérelmezte, hogy alkalmazzák azt az 57 orvost, akik önkéntesen és díjtalanul ajánlkoztak iskolaorvosokul. Erre ez a pompás viszszautasítás érkezett: «Iskolaorvosi felügyelettel csak bizalmatlanságot és előítéletet ébresztünk és táplálunk a szülői körökben az iskolák ellen.» Ime mennyire megváltoztak az idők. Ilyen felelet iskolabizottság részéről egészségügyi társaságnak ma egyáltalán elgondolhatatlan. Magyarországban már husz éve vannak az iskolaegészségügynek tanárai és minden iskolának megvan a maga iskolaorvosa. Ennyire mi még nem vagyunk. Németországban 234 városban csak 676 iskolaorvos van.

Bármily elismerésre méltó, amit a szemorvosok eddig tettek, még nagyon sok tennivaló van hátra, mert a *rövidlátó tanulók* száma minden óvóintézkedés ellenére *még nem fogyott!* Cohn úgy 1867-ben, mint 1881-ben és 1902-ben még mindig 60% rövidlátó tanulót talált Boroszlóban. Mi a teendő? Világosságmegvizsgálása szükséges minden iskolateremnek, mert ezer és ezer termet még nem vizsgáltak meg. Wingen világosságkémlelőjével egy kis világosságvázlatot kell felvenni minden teremről. Ismételni kell mindezt ha új építkezések a világosságot csökkentik. A térszögmérővel is egy kis vázlatot kell készítenünk és végre egy harmadikat még a dolgozó helyek világosságáról mesterséges világításnál. Meg kell vizsgálni, hogy a gyermek ülőhelye olyan-e, hogy az irást 33 centiméterről kényelmesen elolvashatja s esetleg milyen szemüvegre van szüksége. Ezt azonban csak a szemorvosok határozhatják meg, minthogy a rendes iskolaorvosoknak sem a hozzá szükséges idejük nincs meg, sem a hozzá szükséges műszereik, sem a tükrészetben, az ophthalmometiában szükséges gyakorlatuk, hogy a kellő diagnózist megtegyék. Az oly iskolaorvosok jelentésein, amelyekben a *rövidlátás* szó elő sem fordul, csak mosolyognunk kell. Azt sem szabadna megengedni, hogy ahelyett, hogy a szembajokat megneveznék, a gyermekeket egyszerűen csak «csökkent látóképesség»-gel vezetik be. Mi csökkentette tehát a látó-

képességet? rögtön ezt kell kérdeznünk. Nagyon rosszalandó az az eljárás, ha e gyermekeket mint *szemmel tartandó tanulókat* vezetik be, holott őket semmiféle szemorvos nem vizsgálta meg és semmiféle iskolaorvos nem tudja, mi a bajuk. Nos akkor mit tarthatnak rajta szemmel? A gyöngelátású gyermekeket a szemklinikákra küldeni, ott kezeltetni őket s róluk még jelentést sem kívánni, az teljesen elégtelen eljárás. *Iskolaszemorvosokat* kell szervezni, akiknek feladatát Cohn külön kérdőíven foglalta össze, amiket ott kiosztott.

Az előzetes szemvizsgálatokat a jövendőben Cohn táblácskájával kell végezni és pedig mindegyik szemre külön és a tornatéren, mert eddig igen sok gyermek hibája észrevétlen maradt, ha csak egyik szeme volt gyöngelátású s így a jövendőben sokkal több gyöngelátású és kancsalító szemre fogunk akadni, amelyek konvexüvegek s stereoskop gyakorlásával javíthatók. A *tornatéren* a látóélességet sokkal nagyobbnak találjuk, mint az iskolatermekben. Ott kell megvizsgálni a színérzéket is előadónak a táblácskájával. Minden rendellenes esetet a szemorvoshoz kell küldenünk és neki meg kell állapítania a rövidlátás, a túllátás és assigmatismus fokát szemtükrözéssel és üvegekkel, minden évben ismételnie kell a vizsgálatot, a talált adatot az egészségi bizonyítványban bevezetni és a szemüveget ellenőrizni. Itt nyílik még az az újabb nagy feladat, évek hosszú során, tömeges, összehasonlító vizsgálatokkal eldönteni, vajjon a *rövidlátás concavszemüvegekkel, erőssel* vagy *gyöngével,* vagy szemüveg *nélkül* (távolba vagy közelbe) megállítható. Mert ez alapvető kérdéseket még semmiesetre sem döntötték el. Így legalább a következő nemzedékre biztos következéseket vonhatunk. Hogyha az egészségi bizonyítványokban a pontos szemadatok is benne lesznek, magukra a gyermekekre nézve és anthropologiai tekintetben is és az öröklékenység kérdésére nézve később nagyon is tanulságosak lesznek.

Rövidlátóknak egymás közt voltakép nem szabadna *házasodniok,* hogy ne hozzanak létre rövidlátó nemzedéket; de a szerelem mindig vak volt és az is marad örökre, bizony örökre. Természetesen a *szülői háznak* is követnie kell szabályainkat. Mily sötétségben és mily testtartással ülnek gyakran órák hosszat a gyermekek a házban? Ezért rendezhetők tanulságosan a szülői értekezletek iskolaszemorvosokkal. Az utóbbiak munkája fáradságos és időrabló lesz. De a szemorvosok ne csupán a pénzt keresni törekvő gyakorló orvosok szerepére törekedjenek, hiszen sok városnak pénzügyi helyzete csak kis fizetést enged az orvosok számára. Az iskolaorvosok sohase felejtsék el, hogy ők ama nagy eszme hordozói is, hogy az egész nemzet ifjúságát egészségben tartsuk fenn. Fel tehát uraim, — végezte a szónok — dolgozzunk szakadatlanul! Gondoljuk meg csak, hogy a legcsekélyebb rész a látóérzék állományából, amit még megmenthetünk, a gyöngelátású szemre megbecsülhetetlen értékű. A legtöbbször az iskolában még gyönge rövidlátásnak rossz következményei csak az élet későbbi folyamán lépnek fel, ha az illető látóhártya leválás és vérzés miatt hivatását abbahagyni kénytelen és semmi más alkalmasat nem tud találni. Dolgozzunk tehát közös terv szerint tovább az *iskolaidő* alatt a bajtól való megóváson (a prophylaxián), akkor nemcsak a tanulóknak lesz meg belőle a hasznuk, hanem az

iskolaegészségügynek és a tudománynak is és ez biztosan meg is lesz, ha mindnyájan aláírjuk e tételt: *Egy iskola se legyen szemorvos nélkül.*

Az előadást, mely sok új szempontot ölelt fel s a kérdés tudományos állásának teljes áttekintését adja, igen nagy tetszéssel fogadták. Érdekes volt, hogy a német birodalom képviselője *Wutzdorff dr.*, a császári egészségügyi hivatal igazgatója rögtön szót kért vonatkozással az előadó ama kijelentésére, hogy a rettenetes Reklam-könyveket már rég be kellett volna tiltani a birodalmi egészségügyi hivatalnak. A dolog lényegére nézve egyetért az előadóval, ami a rosz nyomást illeti. De az egészségügyi hivatal maga így nem intézkedhetik. Csak figyelmeztetheti bizonyos rossz állapotokra a birodalmi kancellárt, aki azután ismét a szövetségi kormányokhoz fordulhat segítségért. *Cohn* tanár elismeri, hogy talán helytelen címet említett fel, de az összes kormányok segítségét kellene kérni ez ügyben. Az előre haladott idő miatt a programmba felvett másik két előadás a következő összes-ülésre maradt. Délután megkezdődtek a szakülések, mint említettük, egyszerre hét csoportban. A hét csoport, mely voltakép az eredeti programm tizenegy szakosztályának felelt meg, a következő volt: *A) csoport:* Az iskolaépület egészségügye (I. szakosztály). *B) csopor:* Az internatusok egészségügye, iskolaegészségügyi vizsgálati módszerek, az oktatás és az oktatáseszközök egészségügye (II. III. IV. szakosztály). *C) csoport:* Egészségügyi felvilágosítása a tanároknak és a tanulóknak (V. szakosztály). *D) csoport:* Az iskolai ifjúság testi nevelése (VI. szakosztály). *E) csoport:* Betegségek és orvosi szolgálat az iskolákban (VII. szakosztály). *F) csoport:* Különiskolák (VIII. szakosztály). *G) csoport:* Az iskolai ifjúság egészségügye az iskolán kívül, a tanítószemélyzet egészségügye és általános dolgok (IX., X. és XI. szakosztály). A szak-üléseket az újonnan épült, még a használatnak át nem adott kir. ipariskola termeiben tartották. Ez épületben volt elhelyezve a kongresszusi kiállítás is és a kongresszus főhivatalszobája *(Hauptbureau),* ahol az előre befizetett 20 márka tagsági díjért előre küldött ideiglenes tagsági jegyet a végleges tagsági jeggyel cserélték ki, ami mint a kongresszus összes nyomtatványai, három

nyelven, német, francia és angol nyelven volt kiállítva. A kongresszusról ugyanis előre két felhivás és egy tájékoztató füzet jelent meg, a kongresszus ideje alatt pedig minden nap (öt napon át) a kongresszus lapja *(Erstes—Fünftes Tageblatt)*, mely az időbeosztást, az előadások s a részvevő tagok és nem tagok jegyzékét hozta. A tagsági jegy átcserélésekor adták át a helyi bizottság díszkötésű ünnepi művét.

Az ünnepi ajándékul átnyújtott díszes kiállítású könyv, mely *A. Goldschmidt dr.* szerkesztésében jelent meg, a nürnbergi iskolák egészségügyét ismertette. Az összes nürnbergi iskolák, még a magánintézeteknek is ismertetése után, az általános részben *(Gesundheitspflege in Nürnberg's Schulen)* érdekes cikkek következnek *Fr. Glauning dr.* városi iskolatanácsostól *Egészségügy az oktatásnál* címen, *K. Weber* főépítőtanácsostól *Iskolaépítés hygienéje* címen, *Paul Häublein*-tól *Testi nevelés, gondoskodás az ifjúságról az iskolán kívül* címen és végre *Ign. Steinhardt dr.* városi iskolaorvostól *Az iskolaorvosok és az iskolaegészségügyi bizottság tevékenysége Nürnbergben* címen. A tartalmas, magvas és szép kötet minden ünnepi frázisnál jobban tanúskodik a nürnbergieknek rendkívüli érdeklődéséről az iskolaegészségügy iránt.

Vele együtt adták ugyancsak ajándékkép a Tümmel-féle igen jó, csinos képekkel kiállított nürnbergi útmutatót.* Okos gondolat volt, hogy az érkezőknek mindjárt kezibe nyomták ezt a jó útmutatót, tekintettel, hogy Nürnberg egyike Németország legérdekesebb városainak, ahol úgyszólván minden épületen van érdekes látni való, mert vagy régi, vagy ha új is, legalább a régi formájára építették. Ép oly okos gondolat volt, hogy pazar 1 márkáért kongresszusjegyet adtak az összes villámos kocsikra a kongresszus időtartamára. A főhivatalszobán kívül az állomáson is volt a kongresszusnak hivatalszobája *(Bureau des Kongresses)* s már itt útbaigazították az idegent s már itt is megválthatta a villamos kongresszusjegyet. *Dr. Pekár Károly.*

(Folytatjuk.)

* *W. Tümmel's Führer durch Nürnberg* verfasst von *Stadt-Sekretär Markus Schüssler*. Mit vielen Illustrationen und einem Stadtplan. Preis 1 M.

FIATAL LÁNYOK VÉDELME A KÜLFÖLDÖN.

Mielőtt a külföldön látott, különösen a fiatal lányok védelmére irányuló munkákról beszélnék, meg kell említenem azt az egyesületet, mely Angliában 16 év előtt a fiatal lányok védelmére alakult, ez az egyesület a «*Young Women's Christian Association*».

Később Európa többi országában és Amerikában is keletkeztek hasonló egyesületek, s ezek mind a saját országuk, vidékük belső szükségeinek megfelelőleg dolgoztak külön-külön. Céljuk és irányuk egy lévén, nemzetközi, világszövetségben egyesültek. Mivel pedig világszerte azt tapasztalták, hogy a kérdés csakis vallás-erkölcsi alapon oldható meg, azért a *ker. nők világszövetségének* nevezik magukat, de felekezetre való tekintet nélkül dolgoznak bárkiért. A ker. nők nemzetközi szövetségének Magyarországon a «Lorántffy Zsuzsanna»-egyesület a tagja.

E nyáron engem ért a szerencse, hogy mint a «Lorántffy Zsuzsanna»-egyesület küldötte, a Londonban tartott nemzetközi gyűlésen részt vegyek. Erre minden ország küldött egy tagot, kik egyenként beszámoltak arról, amit saját országukban a nők védelmére tettek. Ilyen gyűlést minden négy évben tart az egyesület.

Tárgyánál fogva is rendkívül érdekes volt ez a gyűlés, de meg azért is, mert a világ legkülönbözőbb részéről gyűltünk oda össze. Így pl. Turin-, Páris-, Stokholm-, Koppenhága-, Bombay-, Madras-, Fokváros-, s Carióból stb. E küldöttekkel megösmerkedtem; a távoli világrészek ily irányú munkáiról a legközvetlenebb

* A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztályában tartott előadás.

elbeszélés útján értesültem; mikor pedig Párisban és Svájcban időztem, az egyesület vezető tagjait ösmerve, sok dologban személyes tapasztalatokat szereztem.

Mint a művelődés és a haladás terén általában, úgy a nők védelmére irányuló munkákban is, az angolok igen előre vannak. A ker. nők szövetsége náluk hatalmas és kiterjedt intézmény, melynek Anglia, Amerika és a távoli gyarmatok minden nagyobb városában vannak munkásai, ker. otthonai. Az angol ker. nők egyesületének munkája kiterjed a társadalom legkülönfélébb osztályába tartozó nőkre. A nagyobb városokban, pl. Londonban, munkát keresni jövő fiatal lányokat a vasutnál várják, nekik csekély összegért otthont nyujtanak, ha alkalmazást akarnak, elhelyezik őket. A londoni egyesületnek van egy irodája, mely gyári munkásnőknek vagy cselédeknek keres alkalmazást s gondoskodik, hogy ezek csak jó és biztos házakban helyeztessenek el. Az összeköttetést azonban az elhelyezés után is fentartja velök. Vasárnap délutánonként összegyűjti őket a biblia olvasására, melyet teával egybekötött társas összejövetel követ. Ennek a lelki gondozásnak tulajdonítható, hogy Angliában oly kiválóak a cselédek. Az a végtelen körültekintés és finomság, mellyel az embert kiszolgálják és körülveszik, igazán meglepő. Legyen akár magáncsaládok szolgálatában, akár hajókon alkalmazva, az angol stewardess egyformán önérzetes és lelkiismeretes. De az angolok meg is becsülik cselédjeiket; amennyire lehet, a testi munkában kímélik, lelkileg pedig emelik őket. Így pl. este, munka végeztével, a cselédség tisztán felöltözve, a társalgó szobában úrnőjükkel egysorban foglalnak helyet a bársonyszékeken, együtt olvassák a bibliát s közös imádságban köszönik meg az Istennek az elmúlt nap áldásait. Ha egészen ilyen dolgokra Magyarországon még nincsenek is megérve a viszonyok, az mindenesetre óhajtandó volna, hogy nálunk is nemcsak a cselédek ellátásáról gondoskodnának az úrnők, s nemcsak bérüket fizetnék meg rendesen (bár erre nézve is sok a panasz), hanem némi gondot fordítanának azok lelki életének vezetésére is.

Kétségkívül az angol társadalomnak is megvannak a maga

nagy hibái és bajai. Már csak az az óriás különbség, ami vagyoni tekintetben egyik s másik osztály között van.

Magában Londonban egyrészről az a fény, gazdagság, pompa, másrészről az a nyomor és szegénység — amit magam is láttam — s e nagy bajok mellett is ott mégsem oly nehezek és szomorúak az állapotok — pl. a cselédügyben sem — mint nálunk. S ezt az angoloknál lehetetlen másnak betudni, mint annak a valláserkölcsi szellemnek, mely társadalmuk minden rétegét áthatja.

A londoni egyesület munkái között különös figyelmet érdemel az, amely gyári munkásnők lelki gondozására irányul. Tudjuk jól, hogy mindenütt épen ezeknek a lányoknak a nevelése van leginkább elhanyagolva. Ezek mikor este 8-kor a gyárat elhagyják, szórakozni vágynak, s ezt nem mindig a legjobb helyen keresik. A londoni ker. nők egyesülete szép termet rendezett be számukra, ahova munka után összejönnek, némelyek tornaszereken gyakorlatokat végeznek, játszanak, mások kézimunkáznak, rajzolnak. Mindezekben egy-egy szaktanítónő vezeti őket.

Van egy kis könyvtárszobájuk is olvasásra vagy elmélkedésre szánva.

Olyan lányok részére, kik valamely tanulmány céljából keresik fel az angol fővárost, gyönyörű otthont rendezett be az egyesület, körülbelül 16—18 személy lakhat benne a vezetőkkel együtt.

Elfogadnak ide átutazó fiatal lányokat is. Ennek a háznak az élén egy igen nagyműveltségű úri nő van, aki az érkező vendégeket mindig maga fogadja. Ő maga vezeti be az embert szobájába, ösmerteti meg a ház szokásaival. Az étkezés természetesen közös és itt ösmerkednek meg egymással a ház lakói. A nyolc órai reggeli után az igazgatónő a bibliából pár verset olvas fel, melyet ima követ; e házi istentiszteleten természetesen a cselédek is részt vesznek. Az igazgatónő figyelme kiterjed a legkisebb dologtól a legnagyobbra. Foglalkozik a ház minden lakójával különkülön. Lelkét mély vallásosság tölti el, de amellett állandóan derült, s ez a vidám hangulat mintha áthatna a többiekre is, kik

mindig jókedvűek, sokat tréfálnak, nevetnek. A ház szelleme olyan, hogy ott okvetlenül jól érzi az ember magát, s ezt a jó érzést fokozza még a külső is. Mindenütt nagy a tisztaság és csiny, s amit csak európai kényelem nyújthat, minden feltalálható a keskeny, kis háromemeletes házban.

Nagy gondot fordítanak a virágok ápolására is; mindjárt az előcsarnokban virágok fogadják az embert. Sok virágot találunk a közös társalgóteremben s ezek nem hiányozhatnak az ebédlőasztalról sem; hosszú, vékony vázákban izlésesen elrendezve itt is gyönyörködtetik az embert.

Ez csak külsőség, de ennek, úgy hiszem, mélyen fekvő nevelő hatása van: megtanítja az ott lakókat arra, hogy az Istentől kapott, legcsekélyebbnek látszó adományt is megbecsüljék, ápolják, szeressék, s hol a virágokat megbecsülik, ott bizonyára jobban megbecsülik a földet is, amely azt adja, s nem bocsátják ki oly könnyen lábuk alól. Egy ilyen otthon bárki igényeit kielégítheti, így nem csodálkozhatunk, ha a szülők ott minden nagyobb aggodalom és félelem nélkül engedik egyedül utazni fiatal lányaikat, tudva, hogy azok ilyen ker. szellemű otthonokban szállhatnak meg.

Az angolok gondossága honfitársaik és társnőik iránt messze túlterjed a keskeny szigetországon. Angliából és Amerikából nagy számmal mennek fiatal lányok Párisba az egyetemre, vagy a francia nyelv elsajátítása céljából. Ezek részére állított az angol és amerikai egyesület otthont. Ebben az otthonban pár szobát átutazó ker. leányok számára tartanak fenn. 30 frankért ellátást és külön szobát adnak. Páris szivében, a St.-Lazare pályaudvarától öt percnyire, zöldelő kert közepén van villaszerű épület. Az utca felől magas vaskerítés védi, úgyhogy a járó-kelők zaja s az utca pora nem hatolhat be. Ez otthon szelleme és házirendje ugyanaz, ami a londoni hôme-é. Az angolok mindenütt az ő szokásaikat honosítják meg. Hogy ez otthon életét némikép élénkítsék, tavasszal s nyáron «garden partie»-kat rendeznek, melyre a Párisban élő angol családokat, az egyesület barátait hívják meg. Egy-egy ilyen délutánon 60—70 ember is összegyűlik. Az otthon lakói bájos szőke lánykák, világos batist ruhákban, teát kínálgat-

nak az érkező vendégeknek. Az ilyen «garden partie»-t kis koncert követi.

Maguknak a franciáknak is van «ker. nők egyesületük», mely bár kevés tagot számlál, de igen szép munkát végez. Épen a londoni gyűlésen ösmerkedtem meg a párisi egyesület küldöttével, végtelen kedves fiatal lánnyal, aki aztán Párisban kalauzolt. Ez a leány Páris közelében St.-Cloudban lakik. Dombtetőn, nagy kerttől körülvéve van szép házuk. Mivel az egyesületnek nagyobb terme nincs, vasárnaponként ide, az ő saját lakásukba, saját családi otthonukba gyűjtenek össze fiatal lányokat, gyári munkásnőket, cselédlányokat, hasznos olvasmányokkal szórakoztatják őket s jó ozsonnát adnak nekik. Ez összejöveteleket tavasszal, nyáron e tagnak szép kertjében, télen tágas ebédlőjében és elfogadótermében tartják. Igazán jól esett látni, hogy vannak emberek, akik tehetségüket, vagyonukat nemcsak saját magok jóvoltára használják fel, hanem másokért is sokat tesznek.

Párisból Svájcba mentem. Tudjuk jól, hogy a nők védelmére irányuló munkákban épen Svájc volt az úttörő. Itt nem a Y. W. C. A., hanem ettől teljesen önálló egyesület «Les amies de la jeune fille» végzi ezt a munkát.

Ez, azt hiszem, nálunk sem ösmeretlen, mert a munka nemzetközi jellegű. «Les amies de la jeune fille» Svájc minden jelentékenyebb városában: Genf, Lausanne, Bern, Zürich stb., sőt Európa nagyobb városaiban is otthonokat tart fenn átutazó fiatal lányok részére. Ez otthonokat a svájci vasúti kocsikban angol, francia és német nyelvű hirdetés ösmerteti röviden és figyelmezteti, sőt kéri az egyedül utazó fiatal lányokat, hogy a vasúti állomásokon szállást ajánlók segítségét ne vegyék igénybe, hanem forduljanak a hirdetésen jelzett intézetekhez. Ezeknek egy alkalmazottja naponként kint van a vonatnál s kalauzolja az érkező, idegen fiatal lányokat. Jelvénye kis piros könyv, melyről az érkező könnyen felismerheti őt.

«Les amies de la jeune fille» tart fenn otthont a többek között Budapesten is. A budapesti «Home Suisse»-ben a múlt éven 310 egyén fordult meg, ezek között 108 svájci, 60 magyar-

országi és ausztriai, a többi más országból való. — Mind a «Les amies de la jeune fille» intézményétől, mind pedig a Y. W. C. A.-tól teljesen független munkát láttam Morges-ban.

Morges meglehetősen kicsiny város a genfi tó partján. Az itteni vagyonosabb családok lányai «Les jeunes filles utiles» egyesületben szövetkeztek. Hogy ne csak maguknak éljenek, elhatározták, hogy minden egyes lány legalább egy szegény lánynak vagy családnak gondját veszi fel. Azt meglátogatja, ha kell, anyagilag is támogatja. Vasárnap délutánonként ők is összegyűjtik védenceiket, varróleányokat, cselédeket s foglalkoznak velük. Azoknak a lányoknak, kik e munkát vezetik, meglehetős kiterjedésű ösmeretségök és társadalmi kötelezettségök van és mégis találnak alkalmat s időt arra, hogy másokért is tegyenek valamit. Nálunk is volna munkatér annak, aki valamit tenni akar. Tehetséges, jó módban élő lányok is vannak nagy számban. Ha csak a Budapesten jó módban és kényelemben élő lányok mindegyike felvenné egy-egy szegénységben, lelki és erkölcsi sötétségben sinylő lánynak a gondját, úgy bizonyára nálunk sem lennének oly szomorúak az állapotok.

Ennek a munkának nemesítő hatása kettős; először emeli azt, akivel foglalkozik, de emeli különösen azt, aki teszi, mert annak, aki más lelkén munkálni akar, legelőször munkálnia kell saját magáén, s ez mindenkor lemondást, önzetlenséget hoz magával. Ezenkívül a mások szegénységének, nyomorának látásán inkább megbecsüli azt a jólétet, amelybe őt a jó Isten helyezte. Úgy hiszem, hogy nálunk is, mint a külföldön, azoknak a lányoknak kötelessége lenne e munkát végezni, kiknek önfentartásáról nem maguknak kell gondoskodniok. Azok, akik valamely pályán már dolgoznak, azoknak hasonló munkára úgy is van alkalmok, s azokat az élet kisebb-nagyobb gondja úgy is megedzik.

A londoni gyűlésen elhangzott mindenféle országok jelentéseiből kitünik, hogy a nők védelmére világszerte megindult a mozgalom. Természetes, hogy mindegyik ország egyesülete saját honfitársaiért, illetve társnőiért dolgozik. Igy pl. az angol ker. nők egyesülete állít otthonokat angol lányok részére Anglia na-

gyobb városaiban, Párisban, az angol gyarmatokon, a svájciak állítanak otthonokat Európa különféle részében svájci nők részére; a franciák dolgoznak francia lányokért, a «Lorántffy Zsuzsánna» egyesület magyar nőkért stb. A nemzetközi szövetségnek épen az a célja, hogy a különféle országok munkásai között az összekötő kapcsot keresse. Minden országban nagy szükségét látják oly intézménynek, melyhez idegen országból jövő lányok, különösen munkát, avagy szolgálatot kereső lányok bátran fordulhassanak s attól erkölcsi támogatásban részesüljenek. Ezért a londoni gyűlés elhatározta olyan *lajstrom* összeállítását, melyben az összes szövetséges országok ker. otthonának címe; amelyik városban otthon nincs, onnan az egyesület egy-egy vezető tagjának címe benne legyen.

Így az idegenből jövő fiatal lányok, ha akár az otthon, akár az egyesület vezetőségéhez fordulnak, annál biztos védelmet találnak s csak is ilyen helyre ajánltatnak. Ennek a határozatnak gyakorlati hasznát bizonyítgatni felesleges, tudjuk, hogy egy-egy nagyobb városban mennyi veszedelemnek vannak kitéve a fiatal lányok. Ha pedig még idegen ajkúak is, akkor meg épen tehetetlenek! A nyáron két angol úri nő utazott Ausztráliából Angliába. Konstantinápolyból érkeztek ide Budapestre. Itt pár napot pihentek, s mint teljesen ösmeretlenek fordultak a magyar Y. W. C. A.-hoz, a magyar ker. nők egyesületéhez, vagyis a «Lorántffy Zsuzsánna»-egyesülethez, s az elnöknő csakugyan gondoskodott jó ellátásuk s szállásukról.

A programmban azt jeleztem, hogy a fiatal lányok védelméről fogok beszélni a külföldön, de ennek kapcsán meg kell emlékeznem azokról a *magyar* egyesületekről, melyek a nők védelmét célozzák. Így épen újabban jutott tudomásomra, hogy a katholikus nővédő egyesület, *patronage*, cselédekkel, gyári munkásnőkkel foglalkozik s otthonokat tart fel ezek részére. Továbbá itt a «Lorántffy Zsuzsánna»-egyesület, mely három év óta tagja a ker. nők világszövetségének s szerényen, kevesektől ösmerve, tizenkét esztendő óta végzi munkáját. Működése kicsiben ugyanaz, amit a hatalmas, gazdag britt egyesület nagyban végez. Itt is tar-

tanak vasárnapi iskolát, látogatnak szegényeket stb. Az egyesületnek van otthona, ahol jó ápolónőket, diaconissákat nevel. Van mosó intézete, cselédnevelő-intézettel kapcsolatban.

Vasárnap délutánonként összejöveteleket tart cselédlányok részére. Az egyesület munkája kiterjed a fogházban sínylődőkre s az onnan kikerültekre is; hogy azok a jó úton maradjanak, kenyérkeresetről gondoskodnak számukra. Ennek a munkának is igen sok áldása van. Az egyesület sokféle ágazata alkalmat ad öregnek, fiatalnak a munkára, és pedig arra, amelyikre az illetőt kora és hajlama hívja. Szép feladatot teljesít a *Márta-egylet* is elhelyező-irodájával és cselédotthonával.

A magyarországi egyesületek között végül meg kell emlékeznem arról az egyesületről, melyet első sorban kellett volna kiemelnem és amelynek szíves felhívására a mélyen tisztelt közönség előtt most szerencsés voltam szólani, ez a «*Mária Dorothea*»-egyesület, mely közel 20 éve folytatja áldásos munkáját. Tíz éve, hogy szép házat épített, melyben évenként 100 és 100 tanítónő fordul meg és talál kedves, meleg otthont.

Amikor a külföldi virágzó intézményeket elsoroltam, nem a magunkéit akartam vele kisebbíteni, de tettem azt azért, hogy a külföldi szép példákon lelkesedve, saját nemzeti jellegünknek megfelelőleg ültessük át azt, ami jó. Vajha sikerült volna e szerény leírásnak a mélyen tisztelt közönségben ilyen féle gondolatokat ébreszteni.

Budapest. *Fráter Eszter.*

SZÜNIDEI TANULMÁNYUTAK.

Közeledik a tavasz s vele a nagy szünidőre való tervezgetés. Ki-ki számlálja félretett garasait s aztán utazik velük a fáradt idegeket megnyugtató fenyvesekbe, a Balaton partjára, sósfürdőbe. Akad olyan, ki igen bölcsen bánt el a rábizott tálentumokkal, s így képzeletének merész szárnyai nőnek. Röpül vele a füstös gőzös hegyen, völgyön át, a négy folyó s hármas hegy határain túl. Messze idegenben állapodik meg, hókoronázta hegyóriások tövében, a tenger partján, vagy világhírű képtárak, templomok előtt. Nem egy tanítónő gyűjtögette éveken át megtakarított filléreit valamely kis vidéki városban s ezer tervet szövögetett azon szünidőre, melyben lesz annyi pénze, hogy kimehessen világot látni, látókörét bővíteni. Ezek aztán, ha bekövetkezett a régen várt idő, egyszerre akarnak mindent meglátni, egy utazással akarják pótolni hosszas visszavonultságukat. Tavaly hallottam ezt az útitervet: Velence, Milano, Genf (és környéke), Páris, Brüsszel, Rajna, Nürnberg, Drezda, Prága, Bécs — mondhatom beleszédültem, és sajnálkozva gondoltam a haszontalanul eltöltött időre, elfecsérelt pénzre. Mert annyi bizonyos, hogy 6—8 hét alatt ilyen nagy útról nem hozunk haza egyebet, mint elcsigázott testet, s a tengersok benyomástól elkábult agyat.

Nincs meddőbb vállalkozás, mint egy rendszertelen utazás. Ez lehet kellemes, beteg emberekre nézve üdítő, de aki tanulni is akar, annak okvetlen előre meg kell állapítania tervét, még pedig a részletekig. Nem elég azt mondanom: «megyek Berlinbe», hanem tudnom kell, hogy ott mit nézzek meg? Ha sok időm van, talán telik mindenre, amit a jó Bädecker elmond, de ha sietnem

kell, tanácsos olyanokhoz fordulni, kik Berlint jól ismerik s így tapasztalatból tudják, mi érdekes, mi kevésbbé. Ellenkezőleg sok tanulságos, nevezetes dolog mellett elhaladhatunk, anélkül, hogy észrevennők, viszont megeshetik, hogy mellékes dolgokkal hiába töltjük időnket.

Tehát mérsékeljük utazási vágyunkat, ne csináljunk szertelen útiterveket, hanem válasszunk a sok látnivalóból keveset s azt aknázzuk ki jól. Az így elköltött pénz bőven meghozza kamatait.

Az útiterven tépelődőknek tanácslom, hogy jöjjenek Párisba! Mikor azonban azt mondom: «utazzunk Párisba!» korántsem akarom azt állítani, hogy itt kevés a látnivaló, tehát a nehány hét alatt kényelmesen meg lehet szemlélni mindent. Ellenkezőleg: aki e világváros ezer csodájából gyümölcsöző kamatot akar hazavinni, annak legalább egy egész szünidejét kell erre szentelnie. Engem azonban több ok indít annak hangsúlyozására, hogy épen a tanítónőnek szükséges Párisba mennie. Ha itt nem volna egyéb, mint a Louvre, ez is elég ok volna arra. Igaz ugyan, hogy ma már igen jók s könnyen megszerezhetők a nagy mesterek műveinek reprodukciói, de az ezeken végzett tanulmány mégsem olyan, mintha szemtől szembe látjuk az eredetit. A színek hatását, az életet, mely Murillo, Rafael képeinél megragadja a szemlélőt, nem lehet a másolaton visszaadni, ott hiányzik a művész lelke, melyet csak az eredetin találunk meg. Ugyanez áll minden gyűjteményre. A görög-római szarkofágokról sok fénykép forog közkézen, de meg vagyok győződve, hogy aki felkeresi itt a Louvreban a művészi domborművekkel díszített fehér márvány szarkofágokat s megfigyeli azokat, sokkal többet adhat növendékeinek, mint az, ki csak a képeket látta. Az asszíriai ásatásokról sokat írtak, de minden leírásnál nagyobb hatást tesznek ránk az onnan idehozott tárgyak. Csodálattal nézünk arra az óriási oszlopfőre, mely az asszíriai királyok tróntermében származik, továbbá a hatalmas szárnyas bikákra, melyek a kapukat őrizték, a csodaszép fayence-lapokra, melyek a falakat födték. Vagy elmegyünk a khínai, japán gyűjteményekhez, s gyönyörködünk a finom elefántcsont faragásokban, lakkmunkákban, gyöngyházbetéttel díszített

bútorokban, vagy a több ezer remek edényben. A francia királyok fényűzéséről is fogalmat alkothatunk magunknak, ha végig megyünk azon termeken, amelyekben a koronák drágaköveit, az ékszereket, bútorokat, szőnyegeket őrzik.

Ha a modern művészetbe akarunk elmélyedni, felkeressük a «Musée Luxembourg»-ot. Egy nagy teremben márvány szobormüvek, érmek vannak, a többiben festmények; az utolsó évek nagy nevei mind itt találhatók. Ki a régi bútorokat, csipkéket, himzéseket, edényeket szereti, az elmegy a Musée de Cluny-be, vagy a Musée de Carnavalet-be. Van ezenkívül ethnográfiai múzeum a Trocadéro-ban, s még számos kisebb-nagyobb gyűjtemény, melyek mindegyike bő anyagot nyújt az ismeretszerzésre.

Gyakran szokták hangoztatni, hogy a múzeumok látogatása igen fárasztó, tehát sokan mondhatnák, hogy Páris nem alkalmas a tanítónő nyári szünetére. Ezeknek megnyugtatására megemlítem, hogy Párisnak gyönyörű kertjei vannak, hol kipihenhetik magukat, s számos történelmileg nevezetes hely van a közelben: Fontainebleau, Versailles, Sèvres, Chantilly, St. Germain, könnyen elérhetők s nemcsak tanulságosak, hanem üdülést, szórakozást is nyújtanak. Ki a művészi, tiszta francia nyelvben akar gyönyörködni, az a Théâtre Français, Opéra előadásait látogathatja, ezek nyáron át sem szünetelnek. Aki a francia nyelv tanulmányozására akarja szentelni idejét, az az «Alliance Française» nyári tanfolyamát hallgassa; ez július-augusztus hóban van, s a vizsgálatok sikeres letétele nyelvmesternői oklevéllel jár.

A legfőbb ok, mely engem arra indít, hogy kartársnőimet párisi utazásra buzdítsam, az, hogy itt lépten-nyomon művészettel találkozik. Kinek van nagyobb szüksége arra, hogy műérzékét fejlessze, mint épen a tanítónőnek? Aki maga lelkesedik a szépért, művésziért, annak egész működését áthatja az a vágy, hogy növendékeiben a szépérzéket fejlessze. Tanításában önkénytelenül kerüli a nehézkes, lélekölő eljárást és törekszik, hogy könnyű, kellemes módon, szinte észrevétlenül — tehát művészettel — a növendékek lelkét minden szép és nemes iránt fogékonnyá tegye. Magával ragadja őket egy magasabb, tisztább légkörbe, előttük

széles látókört nyit. Azon van, hogy tanítványai levessék magukról a hétköznapi kicsinyességeket, önállóan gondolkozzanak, itéljenek, az élet küzdelmeire jó előre elkészüljenek, hogy aztán megállják helyüket, boldogok legyenek.

Páris bő alkalmat nyújt műélvezetekhez. A nyilvános kertekben temérdek a szobor, részint klasszikus művek utánzatai, részint modern alkotások; bájos csoportok díszítik a szökőkutakat, vízeséseket. Egy-egy téren négy-öt emlékmű van, sőt felhasználják az épületek tompa szögletét, hogy ott nagyszabású domborműveket helyezzenek el, vagy egy ügyesen odateremtett fülkébe Molière s más halhatatlan szobrát állítsák. Ilyen műélvezetek mellett haladunk a Notre Dame felé, vagy egyéb nevezetességek megtekintésére, közben minduntalan megállunk valamely műkereskedés kirakatai előtt. A modern sokszorosító művészet minden remeke ott látható, fényképek, metszetek, színes lenyomatok. Majd egy-egy régi, érdekes templomot veszünk észre, vagy többszázados házat. Sőt nem kell ilyen messzire mennünk; elég a virágárusok sátrára tekintenünk, hogy gyönyörködjünk. Milyen ízléssel, csinnal vannak elrendezve a narancsárus, vagy a zöldségeladó kofa szekerei, vagy a divatárusok, régiségkereskedők kirakatai. Milyen bájosan öltöztetik a kis gyermekeket.

Nagyon sok tanulságot nyújt épen a tanítónőnek egy délutáni séta valamelyik nyilvános kertben. Százával játszanak a legzsengébb kortól fel az aggkorig. 2—3 éves gyermekek már labdáznak, etetik a madarakat, távolabb 15—18 éves leányok és fiúk teniszeznek, sőt fehérhajú, görnyedt férfiak is kroketeznek. A különböző csoportok bizony más-más hévvel játszanak, de mind megegyeznek abban, hogy finoman, gyöngédséggel érintkeznek egymással. Sohasem hallottam durva szót vagy kemény rendreutasítást. A legegyszerűbb cselédleány is szívesen, jó kedvvel bajlódik a rábizott apró gyerekkel.

Mindent összefoglalva és jól meggondolva, ismétlem: ki szünidejét haszonnal, gyönyörűséggel akarja eltölteni, az utazzék Párisba.

Páris. *Télessy Dalma.*

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

A Mária Dorothea-Egyesület jubiláris közgyülése. Teljes csendben ülte meg a Mária Dorothea-Egyesület fennállásának 20-ik évfordulóját. Ha a szokásos *évkönyvben* nem olvassuk, talán nem is vettünk volna róla tudomást, aminthogy az egylet körén kivül állók nem is tudtak róla semmit, mert az *évkönyveket* bizony nagyon kevesen olvassák. Csendben, zajütés nélkül munkálkodott eddig is mindenkor az egyesület s e csendes munkássága mellett is csodálatos eredményeket ért el: az igaz. Áll a szép «Tanítónők-Otthona»; és az Otthonban való lakás, a fürdőkedvezmények, segélyek és elhelyezések által sok jótéteményt gyakorolt segítségre szorúló tagjaival már eddig is az egyesület s erre jövőben is mind nagyobb és nagyobb mértékben lesz képes. De egy kis élénkebb jele az életnek nagyban előmozdíthatná az egyesület céljait s ez a 20 éves fordúló kedvező alkalmat szolgáltatott volna erre. Az első 10 éves fordúlót becses «Emlékkönyvvel» ünnepelte meg az egyesület. Csak sajnálhatjuk, hogy a sajtó és a nagy közönség figyelmét az egyesület áldásos tevékenységére ezúttal is valami maradandó alkotással fel nem hívták. Az egyesület alapítói, régi buzgó tagjai lassanként kidőlnek, az új tagok megnyerése, s az új tagoknak munkába állítása mind komolyabb-komolyabb szükségképen fog jelentkezni az egyesület életében. És az egyesületek nagy versenyében nem is fog az egyesületnek a tagok toborzása s munkára lelkesítése egykönnyen sikerülni; okvetlenül nagyobbak lesznek a nehézségek a taggyüjtésre s a pénzgyüjtésre vonatkozólag, mint 20 év előtt. Fokozottabb lelkes tevékenységet kíván ez: az összes tagok lelkes tevékenységét. Kitűzött céljai közül sokat megvalósított már az egyesület: nagy mértékben bírja már a tanítónők javát előmozdítani; de a legfőbbet, hogy az *összes* tanítónőket (vagy legalább nagy részüket) bele tudta volna áldásos munkájába vonni, ezt, fájdalom, még eddig el nem érte! Pedig a M. D. E. első sorban *a tanítónők egyesülete;* nemcsak abban az értelemben, hogy a tanítónőknek erkölcsi és anyagi támogatást nyujt, hanem annyiban is, hogy az ügyek intézését, vezetését első sorban a tanítónők eszközlik. Erre kell legalább törekednie az egyesületnek, s erre kell törekedniök első sorban a tanítónőknek is. Minden tanítónő tagja legyen az egyesületnek s mozdítsa elő annak céljait. Csak ha a tanítónők magukénak vallják az egyesületet, csak akkor fog az igazán felvirágozni, akkor fogja céljait megvalósíthatni. Ha pedig

nagy és hatalmas lesz az egyesület, abban minden tanítónő erkölcsi és anyagi támogatásra lel: míg a gyenge egyesület csak keveseknek szolgálhat támaszúl.

A 20. évi közgyülés különben sok örvendetes mozzanatot mutatott fel. Az elnöknő, gr. Csáky Albinné, már azért is különös örömmel nyitotta meg az ülést, mert itt alkalma nyílott neki és az egyesületnek Herich Károlyné alelnököt legfelsőbb kitüntetése alkalmából lelkes szavakkal, szerető szívvel üdvözölni. A választmánynak a közgyülés elé terjesztett jelentését vita nélkül tudomásul vették, a pénztárvizsgáló bizottság jelentése alapján Lázárné Kasztner Janka pénztárosnak *köszönettel* adták meg a felmentvényt; a jövő évi költségvetést vita nélkül elfogadták és Zirzen Jankának emlékét jegyzőkönyvbe igtatták.

A vagyoni gyarapodást örvendve vették tudomásúl. Különösen nagy örömet okozott a Vaszary Kolos, biboros hercegprimás nagy lelkü alapítványának a bejelentése. Az egyházfejedelem 10,000 korona örökalapítványt tett egy tanítónő eltartására s 2000 koronát az alapitványt élvező szükségleteinek kielégítésére. Küldöttségileg fogják az alapítványt neki megköszönni s egy új márványtáblára vésetik a nagy alapító nevét. Horváth Jankának a nevelőnők érdekében tett indítványát a választmány elé utasították.

*

Herich Károlyné ünneplése a Mária Dorothea-Egyesület tanítónői szakosztályában. A M. D. E. április havi ülésén lelkes ünneplés tárgya volt az egyesület ügyvivő elnöke, Herich Károlyné legfelsőbb kitüntetése alkalmából. A nagyszámmal egybegyültek nevében Sebestyénné Szetina Ilona, a szakosztály elnöke, a következő szavakkal üdvözölte a kitüntetett úrasszonyt:

«Mai értekezletünket a Király Ő Felsége kedvezése örömünnepé avatta. Ő Felsége ugyanis — mint mindnyájan tudjuk — a mi egyesületünk ügyvivő elnökét, a mindnyájunk által méltán tisztelt és szeretett Herich Károlynét, a közjótékonyság terén szerzett érdemeiért, a koronás arany érdemkereszttel kegyeskedett kitüntetni. Ez által alkalmat adott Ő Felsége nekünk arra, hogy Herich Károlynét szívünk őszinte szeretetével és jókívánatainkkal körülvehessük, üdvözölhessük.

Önök mindnyájan tudják, hogy melyek azok az érdemek, melyeket a magyar király Herich Károlyné kitüntetéseben megjutalmazott: mert Önök tudják, hogy Herich Károlyné a jócselekedetek gyakorlásában soha ki nem fárad, hogy neki egyetlen szenvedélye a szép iránt való határtalan lelkesedés, egyetlen vigasztalása a mások könnyeinek letörlésére; ki nem csupán anyagi javakat áldoz az emberszeretet oltárán, hanem szeretetének, gyöngédségének, munkaerejének mérhetetlen kincseit.

Semmi sem esik jobban lelkünknek, mint egy olyan asszony látása, *aki egész ember*. Nincs benne semmi, az ideges elkényeztetett bálványból, nincs semmi a nőiségén felülemelkedni akaró nőapostolból. Nem szónokol a nők érdekében, cselekszik, *dolgozik értük*. Dolgozik értük, mikor a közjótékonyság terén sok-sok asszony mun-

káját magára vállalja, hogy sokak mulasztását pótolja, és dolgozik értük, mikor a szenvedés, betegség, nyomorúság könyeit letörülve arcukról, munkaképességüket, munkaerejüket, szerzi vissza nekik. Jól esik rámutatni: ime az asszony! Ime az ember!

És mégis hallgatni készt az ő jelenléte, az ő ismert szerénysége, mely mint a kitüntetést nem kereste, a magasztalást nem tűri. Kérünk is kedves elnökünk, bocsásd meg, hogy ez egyszer kedved ellenére cselekszünk! De nem tudunk parancsolni a szívünkből előtörő érzelmeknek. Hiszen, ha sokat tettél egyesekért, midőn nagy szíved sugallatából megvigasztaltad őket, s ha sokat tettél az egyesületekért — azt hiszem, joggal mondhatom minden egyesületért — mikor érdekükben önfeláldozóan munkálkodtál: úgy tudjuk értünk, a Mária Dorothea-Egyesületért tettél mégis legtöbbet, minket köteleztél a legmélyebb, legigazabb hálára, mert a mi egyesületünk felvirágzása egyenesen a te — immár 20 évre terjedő önfeláldozó, önzetlen és lankadatlan munkásságodnak köszönhető.

Igaz, hogy épen mi érezzük valóban szegényeknek magunkat, midőn a te sok jóságoddal szemben hálánknak és szeretetünknek akarunk szavakkal kifejezést adni. Szegények vagyunk szavakban, de a te jóságod ért minket s nem utasít vissza, midőn szeretettől túláradó szívvel csak annyit mondunk ez alkalommal: «Áldjon meg az Isten mind a két kezével, és adjon sok hozzád hasonló magyar asszonyt a hazának.»

A meleg szeretettel elmondott beszéd után sokáig éljenezték a kitüntetett elnöknőt s csak a szíves ováció lecsillapúlta után juthatott szóhoz dr. Rácz Hanna, hogy a gyermekek tuberkulozisáról szóló becses értekezését (l. a N. N. mai számában) megtartsa. A nagyfontosságú tételhez dr. Kuthy Dezső szólott hozzá, lelkére kötve a Jelenlevőknek a tüdővész elleni küzdelem támogatását. Végül dr. Dénes Lajos értekezett igen szabatos szabad előadásban a «művészet és az erkölcs» címen, mindvégig lekötve a hallgatóság figyelmét. Érdekes eszmefuttatását közölni fogjuk.

*

Az iglói polg. leányiskola huszonötéves fennállásának örömünnepe. 25 év nem is olyan nagy idő, de mégis szép múlttal dicsekedhetik már az az intézet, mely ennyi idő alatt híven teljesítve feladatát, a társadalomnak hasznavehető, az életben boldogúlni tudó tagokat, a hazának pedig érte égni, lángolni és áldozni kész honleányokat nevelt. S ha ezt a nevelési eredményt tekintjük egy polg. leányiskola feladatának — aminthogy mást nem is tekinthetünk — akkor az iglói ág. h. ev. polg. leányiskola büszkén tekinthet vissza 25 éves múltjára, mert feladatát mindenkor a leghívebben teljesítette. Értelmileg képzett, lélekben tiszta, magas ideálokért lelkesülő, nemesen gondolkodó és hazaszerető leányok kerülnek ki ez iskolából, kik évek multával is hálásan emlékeznek meg erről a minden tekintetben kitünő intézetről, melyet évről-évre mind több és több leányka látogat a távolabbi vidékekről is.

Az 1880—81. tanévig az iglói leányok tanítását és nevelését az el. isk. elvégzése után az u. n. továbbképző leányiskola vezette, melynek nagy látogatottsága bizonyította, hogy az iglói szülők akkor

is szabadon és okosan gondolkodtak, amennyiben leányaik nevelésére is nagyobb gondot akarnak fordítani. Mind általánosabbá lett azért egy polg. leányiskola utáni vágy, mi valósággá is lett, mikor özv. Trangous Józsefné 1879-ben meghalt, s a már férjétől végrendeletileg az iglói ev. egyháznak egy polg. leányiskola létesítésére hagyományozott épület valósággal az egyház birtokába ment át. A hatalmas épületnek iskolai célokra való átalakítása hamarosan elkészült, a polg. leányiskola az 1880—81. iskolai évben megalakult s azóta áldásosan működve, a f. évben ünnepelheti fennállásának 25. évfordulóját. Ez az örvendetes esemény indította az iskola tanítótestületét arra, hogy márc. 25. és 26. napjain ifjúsági előadást rendezzen kirándulási alapja javára. A színház mindkét este zsúfolásig megtelt, s így az erkölcsi siker mellett szép anyagi siker is jutalmazta a tanerők és növendékek fáradozásait.

Színre került először Hajtay Etelka «Irénke születése napja» című egyfelvonásos vígjátéka. Maga a darab megválasztása is dicséri már a rendezőket. Magunk előtt látjuk az ifjúság dolgozószobáját a tanuló növendékekkel s mindjárt megcsap az ifjúság, az ártatlan csintalanság derűje. Látszik, hogy a szerző maga is internátusi növendék volt s ismeri ezen vidám kis világ minden csínját-bínját. A szereplő leánykák pedig, bár egynek sem volt eddig alkalma az internátusi életet megismerni, úgy beleélték magukat szerepökbe, oly ártatlan dévajsággal, kedves szelességgel és virgonc jókedvvel forogtak a világot jelentő deszkákon, hogy még a legmerészebb reményeket is túlszárnyalták, a legszigorúbb kritikusokat is lefegyverezték.

Második számnak színre került Tordai Grail Erzsi «A tél tündére» című allegorikus daljátéka élőképekkel teleszőve. Mit mondjak e darabról? Dicsérjem talán? Ez oly fölösleges volna, akárcsak a fesledező rózsabimbó, a pirkadó hajnal szépségeiről akarnék dicshimnuszt zengeni. Mert ki ne ismerné ezt a bájos darabot, hiszen diadalmasan járja be az ország színpadjait, s alig rendeznek ifjúsági előadást, melynek fénypontja nem e darabka volna. Szépségének megfelelt a darab előadása is. A tél tündére (Farkas Gizella polg. isk. tanítónő) szépségével, intelligens magatartásával és diszkrét előadásával elragadta a közönséget s mikor bájos nemtői közt láttuk a szép tündérországban, képzeletünk elragadt s repültünk e bűbájos meseország felé, boldog gyermekkorunk e rózsás ábrándvilágába s körülöttünk mindent elfeledve, mintha mély, de boldog álomból ébresztett volna fel a közönség lelkesült zsivaja, melylyel a nemtők lenge táncát fogadta.

Végre szétrebbennek, hogy leszálljanak a földre s ki-ki a maga módja szerint enyhítve az emberek télokozta nyomorúságát, egyszersmind jó tündérük szíve búját is eloszlassák. S amint később végzett munkájukról beszámolnak, a szebbnél-szebb élőképek tárulnak csodáló szemünk elé.

Az Ünnep nemtője bemutatja a «Karácsony»-t, hol a szépen diszített és gyertyafényben úszó karácsonyfa körül örülnek a gyermekek a kis Jézuska ajándékainak.

A Mese nemtője elénk varázsolja a nagymamát, amint rokka mellett elmondja unokáinak a megható mesét a dús királyról, sze-

gény leányáról és a boldog juhászbojtárról; s egyszerre megelevenül a háttérben a mese: a boldog király áldását adja a szerelmes párra.

A Vígság, tündérország e kis bohóca is jól végezte dolgát. A «Farsang»-ban (mozgókép) tíz pár vonul fel fényes és pompás jelmezekben. Szemünk alig bír betelni e változatos, élénk, színpompás képpel, s máris felvonúlnak a magántáncosok csoportjai és ellejtik a menuett, cachuca és magyar szóló legszebb figuráit.

A kis Télöröm következik csilingelő szánokkal, hóemberrel, korcsolyázó és szánkázó gyermekekkel, havazással, azt mutatva, hogy ő még a dermesztő hidegben is örömet és vígságot keltett a gyermekek közt.

És végre az utolsó kép: a Jótékonyság zord, havas fenyőerdő szélén talál egy megfagyott gyermeket s magával visszi szép tündérországba. Fábián Elza, a II. el. osztály növendéke oly meghatóan adta a megfagyott gyermek ébredését, csodálkozását, boldogságát; szavait lélekzetvisszafojtva leste a közönség, hogy elragadtatásának aztán annál viharosabb kifejezést adjon.

A darabot a polg. leányiskola többi növendéke énekkel kísérte, kik háládatlan feladatuknak (csak a kulisszák mögött énekelnek) szintén derekasan feleltek meg.

A rendező tanerők legnagyobb örömére azonban az szolgált, hogy maga a darab szerzője: Tordai Grail Erzsi úrhölgy is megtisztelte az első előadást jelenlétével. A közönség zajos ovációkban részesítette, szűnni nem akaró tapsviharral és éljenrivalgással üdvözölte a főszereplőkkel együtt a lámpák előtt megjelent írónőt.

A tanítótestület tagjai pedig, kik oly lankadást nem ismerő lelkesedéssel buzgólkodtak a siker érdekében, azon boldog megelégedéssel térhetnek újra vissza a mindennapi munka és kötelesség rendes medrébe, hogy nagy és szép munkát végeztek, melyet teljes siker koronázott, hogy a gyermekeket egész életükre egy boldog emlékkel látták el. *K. J.*

*

A Mária Dorothea-Egyesület győrvidéki köre, mely ez idő szerint az egyesület vidéki körei között a legélénkebb munkásságot fejti ki, felolvasó üléseiről a következő tudósítást vettük. Az első felolvasó ülést február hó 12-én a Kör alelnöke, Nagy Gizella, polgári leányiskolai igazgatónő rendezte, ki megnyitó beszédjében a természettudományok tanulásának fontosságára mutatott rá. «Kétségtelen — úgymond — hogy a természet erőinek kutatása, ismerete, felhasználása, szóval mindaz a tudás, amit a természettudományok gyűjtőneve alatt összefoglalunk, vitte és viszi előbbre a világot. Ez alatt nem azt akarjuk érteni, mintha a többi tudománynak nem volna éppen oly nagy jelentőségű értéke a társadalmak alakulásában, fejlődésében. Mert hiszen pl. a nemzetek irodalma kifejezi a kor lelkét, szellemét; költészetéből megismerjük, tanulmányozzuk gondolkodását, szíve lüktetését, eszményekért, ideálokért lelkesülni megtanít. A történelem a szüntelen működő, nyugodni nem tudó újító-romboló emberi lélek működésének megrögzítése, az élet mestere, melyből tudást, okulást merítve jobbak, nemesebbek, okosabbak leszünk. A festészet,

a szobrászat az eszményi szépség kultuszát teremti meg, s tanítja nekünk. És így tovább, minden társadalmi tényezőnek megvan a maga fontos és pótolhatatlan hivatása, mint a gépezetben, minden kis szögnek, rúgónak, melyek közül a legkisebbnek hiánya is megakaszthatja az egésznek rendes működését, de a fizika nélkül minden egyéb tudomány mellett sem volnánk ott, ahol ma vagyunk. És sajátságos az, hogy minden egyébről többet beszélünk és többet hallunk beszélni, minden egyébbel általánosságban többet foglalkozunk, mint éppen a természettudományokkal. Pedig ha csak egy kicsit többet törődnénk vele, bámulva állhatnánk meg lépten-nyomon sok apró dolog mellett, ami mellett napjában annyiszor gondtalanul csak elfutunk és bár élvezzük is, használjuk is a magunk előnyére, kényelmére, még se jut eszünkbe, mekkora elmék, mennyi okosság, milyen munkásság eredménye előtt állunk, s hogy lépten-nyomon mennyi csodával van tele mindennapi életünk.» Az igazgatónő nagy tetszéssel fogadott beszédje, melyben még azt is fejtegette, hogy «amint van énekek-éneke, könyvek-könye, úgy van tudományok-tudománya is», mely fényével bevilágítja látóhatárunkat és megtanít a kicsinységeknek látszó, mindennapi, életünket betöltő dolgokban is gyönyörködni és azokat megérteni: bevezetőül szolgált Erdélyi Ferenc városi főmérnök a villamosság köréből egy aktuális témáról, a «rövid-zárlat»-ról és a «biztosíték»-ról tartott világos, népszerű modorban tartott, nagy tetszéssel fogadott előadásához. A többi szereplők is teljes mértékben rászolgáltak a dicséretre és elismerésre. Kis Ida úrhölgy művészileg szavalta «Gedővár asszonyá»-t, Kis József gyönyörű költeményét. Mihálkovits János, Riesz Sándor, Steiner Samu és Steiner Alfréd Bethoven egyik zongoranégyesét és egy Mendelsohn triót adtak elő. A műsor minden száma művészi élvezetet nyújtott s a közönség lelkesedve hallgatta úgy a művek, mint az előadás szépségeit.

A második felolvasó ülés márc. 26-án volt; melyet ezúttal a kör elnöke, Karsay Jolán, tanítónőképző intézeti igazgató rendezett. Az ülés rendkívüli látogatottság mellett folyt le ugyancsak a polgári leányiskola tornatermében. A M. D. E. győrvidéki körének felolvasó ülései igen sokat tesznek Győr város szellemi életének felvirágoztatására. Ez alkalommal is teljesen kielégítették a közönség várakozását s nem csak élvezetest, tanulságost is nyújtottak. Az előadást ezúttal is egy kiváló szakember, Mosdóssy Imre, kir. tanfelügyelő tartotta, ki e célból Budapestről utazott Győrbe. A «milliók pedagogiájáról» beszélt, azaz arról, hogy hány millió ember nevel gyermeket a nevelés sikerét kockáztatva *pedagógiai ismeretek nélkül.* Az érdekes tanulmányt májusi számunkban hozzuk. (A jelen füzetre elkésve vettük. Szerk.) Műélvezetben részesült a közönség az előadás előtt és után. A tanítónőképző-intézeti növendékek ritka precizitással magyar népdalokat adtak elő; Foryk Krisztina és Pokorny Margit egyenként és kettesben is művészi énekükkel, Kropp Hedvig pedig zongorajátékával gyönyörködtették a jelenvoltakat, kik sokat és méltán tapsoltak Vidonyi Blankának művészi szavalatáért és Franck karnagynak is szíves közreműködéséért és Karsay Jolánnak az estély sikerérrt.

*

Ellen Key budapesti nyilvános előadása. Március 27-én Ellen Key, mint a magyarországi nőegyesületek szövetségének vendége a budapesti Vigadó nagytermében nyilvános felolvasást tartott. A felolvasást nagy és előkelő közönség hallgatta végig, bizonyságául annak, hogy Ellen Keynek megvan Budapesten is a maga megértő közönsége; s bizonyságául egyúttal annak is, hogy ez a közönség kíváncsi volt Ellen Key látására, személyiségének megismerésére. S ime látott egy simára fésült, egyszerű, fekete reform-ruhás öreg hölgyet, aki rokonszenves fesztelenséggel és kedves közvetlenséggel beszélt «A lélek evolúciójáról». A lélek evolúciója egyike azoknak a szavaknak, amiket a mi korunk új értékek megjelölésére kitalált. Ilyen új szavakra, úgymond Ellen Key, szükségünk van. A szavak is kimennek a divatból, olyanokká lesznek, mint a régi veretű pénzek, amiknek nincs keletjük többé. S annál is inkább szükségünk van új műszavaira a lelki életnek, mert csakugyan vannak új lelki állapotaink, vannak, mint Ellen Key oly szépen mondta, új lelki vidékek. Az emberek érzései megváltoznak a modern élet megváltozott körülményei között s például a nőkérdés egymaga is tömérdek új hangot váltott ki a lelkekből A társadalmi kérdést is ma egész másképp fogjuk fel, mint ahogy előttünk felfogták, felébredt az emberek szociális lelkiismerete. S a kor szellemének mérhetetlen hatalma van. Ez az egyetlen erő, ami igazán befolyásolja a tömeget. Az egyeseknek mindig csak kevés meghatározott lehetőségük van arra, hogy lelki életüket gazdagítsák. Pedig a lelki élet az igazi, a valóságban a legcsodálatosabb és mégis a legvalódibb. Az események, még a világtörténeti óriás változáson is jönnek-mennek, elsímulnak és elfakulnak s az egyetlen igaz nyom, ami utánuk marad, az egyes lelkekben meghagyott benyomás. A lélek hatalma az egyetlen igazi hatalom a világon, de mily keveseknek adatott meg! Mennyien vannak az emberek között, akik gépek csupán, miket külső kényszer mozgat külső célok felé! S az ilyen gépembernél mindegy, akármit produkál: akár költeményt gyárt, akár iparcikket, mindig csak megmarad gép-embernek. Manapság sokan vannak ilyenek. Az emberek bizonyos kvalitásokat jobban értékelnek minden másnál, így a leleményességet, az alkalmazkodási képességet, ami a lehető legrövidebb időn belül a legnagyobb anyagi sikerre visz. Ám ez nem az igazi emberi érték, valaminthogy a külsőségek, amiket ily módon megszerezhetni, nem igazi értékek. Az igazi örömök azok, amik semmibe se kerülnek, amiket mindenki önmagának és a maga élvezőképességének köszönhet. Azáltal, hogy az emberek ezt nem tudják, elhibázzák az életüket. Külsőségekben és lelki dolgokban egyaránt a mások meggyőződései szerint igazodnak s ekként életük egész épülete stilnélkül való és alapjában ingatag. Első sorban a nőkben látjuk ezeket a hibákat. Hányan vannak még anyák, akik hiú cifrálkodásra adják ki azt a pénzt, a mivel a házuk népének egészséges táplálékot kellene szerezniök. Hányan vannak asszonyok, akik a sok fölületes élvezet-hajszolásban elesnek minden igazi élvezettől, akik soha semmire rá nem érnek, akik talán egész életükben soha egy könyvet nyugalommal végig nem élveztek, soha egyedül nem jártak és nem gondolkodtak. Az ily nőknek persze nem lehet a lélek evolúcióját még csak említeni sem. Hiszen mielőtt valaki a lelki

hygiénével foglalkoznék, először is azzal kell tisztában lennie, hogy mik az élet igazi értékei és mik ezeknek hamisításai. Ezt tudni alapeleme a lélek műveltségének és az élet művészetének, amire először egy német költő találta ezt a szót: Lebenskunst. Néha a kötelességeket nagyon nehéz összeegyeztetni ezzel az élet-ideállal. S Ellen Key, akinek magának is bőven kijutott hosszú és fáradságos pályáján mindenféle küzdelmekből, arra biztatta hallgatóit, hogy bátrak legyenek és vegyék fel a harcot a körülmények ellen. Az embernek nem szabad «egyszerűen megmaradnia ott, ahová a vaksors lerakta». Törekednie kell az egyéni szabadságra, az önállóságra és a fejlődésre. Ez volt a magva Ellen Key előadásának, mit a közönség nagy elismeréssel megtapsolt. Ellen Key egy hétig tartózkodott Budapesten, ahol megnézte a főbb épületeket s a képtárakat, amik legjobban érdekelték. Tartott egy zártkörű előadást a Műbarátok Körében is, ahol szintén nagy sikere volt. Általában igen kedves emlékekkel és megelégedetten utazott el Budapestről. Innen Bécsbe ment, ahonnan németországi felolvasó körútjára indul. *M. E.*

*

Kalotaszegi varrottas nemzetiségü vidéken. A délvidéknek e nyáron, a *Pancsova* városa által rendezendő kiállításon lesz alkalma megismerkedni e világhirű magyar iparral. A *pancsovai* belvárosi állami elemi iskola már három év óta kultiválja a *fodorvásznon* való *varrottasok* nemzeti stylű technikáját, melyekhez *Gyarmathy Zsigáné* úrnő szíveskedett *eredeti mintákat* küldeni. A növendékek ez alkalomra babákat öltöztetnek a még előttük eddig ismeretlen *magyar népviseletekbe*, mint *kalotaszegi, torockói székely, alföldi* stb. magyar leányokat. E tárgyra későbbb még visszatérünk, mert mindennél fontosabbnak tartjuk a munkaoktatást is nemzeti alapon fejleszteni.

*

Nemzetközi nyári iskola leányok számára. Olaszországban Udine mellett Brazzà-Savorgnan Cora grófné védnöksége alatt június elején fog megnyílni az első *nemzetközi* leányiskola, melynek célja fiatal leányok műveltségét a művészetek, zene, nyelvek, háztartási, mezőgazdasági s ipari ismeretek nyújtása által gyakorlatilag kiegészíteni s nekik nyári tartózkodásra kellemes és egészséges otthont nyújtani. Olasz, francia és angol nyelvet, esetleg más nyelvet is tanulhat mindenki saját választása szerint, ép így a tanulás többi tárgyait is mindenki maga választhatja meg. A tanfolyamok 3—6 hóra terjednek, de esetleg 6 heti tanfolyamra is felveszik a jelentkezőket, kik pompás elhelyezésért és ellátásért naponként 5—6 koronát fizetnek. Az egyes tárgyak, nyelvek *privát* tanulásáért külön díj jár. A tanítást kitünő angol, francia, német és olasz mesterek és mesternők végzik, a vezetője pedig az érdekes szervezettel biró intézetnek magyar nő: *Sulyok Ylda* úrnő, kit olvasóink, mint lapunk munkatársát is jól ismernek. Az ő egyéniségét ismerve, bátran ajánlhatjuk a kellemesen és hasznosan nyaralni s társadalmi és gazdasági ismereteiket gyarapítani óhajtó úri leányainknak, hogy Sulyok Ylda úrnő intézetét Udine

mellett keressék fel. Felvilágosítással ez idő szerint ő maga szolgál: Budapest, Felső erdősor 3.

*

A soproni felső leányiskola ünnepe. Szép iskolai ünnepélyt rendezett a soproni felső leányiskola április 9-én, mely alkalommal Martos Ferencnek és Sztojanovits Jenőnek egy bájos zeneművét: a «*Madarak Dalversenyét*» csicseregték el az iskola növendékei. Az ünnepségre nagy és előkelő közönség gyült össze, különösen nagy és fényes hölgyközönség, mely az iskola dísztermét teljesen megtöltötte. A dalmű, melyet a fiatal leánykák, mindmegannyi feslő rózsabimbó, előadtak, egy édes poetikus dolog, mely a madarak dalversenyét tárgyazza. Az erdei tündér maga köré gyűjti a madarakat. Ott csiripelnek körülötte a fürge verebek, ott csörög a hiú szarka, ott pitypalatytyol a fürj, ott búgnak a vadgalambok és ott dalolja el bús dalát a fülemile. Majd versenyre hívja fel a dalosokat a tündér, a versenyben részt vesz a rigó, a pacsirta és a fülemile; a pálmát a bagoly, mint versenybíró a fülemilének itéli oda, kit a tündér a madarak királyának proklamál.

A szépen sikerült ünnep kedves emléke lesz azoknak, kik ott voltak; a leányiskola vezetőségét pedig elismerés illeti meg, hogy nemes célokat ilyen igazán kedves, bájos módon igyekszik elérni. A darabot Koncz Gizella k. a. tanította be, munkát és fáradtságot nem kímélve, s a valóban szép siker oroszlánrésze őt illeti.

*

A «Béke-Egyesület» közgyűlése. A magyarországi Béke-Egyesület vezetősége április 9-én tartott közgyűlését valósággal ünneppé avatta, amikor a közgyűlésen kitünő előadások keretében igyekezett a béke eszméjének híveket szerezni. Gineverné Győry Ilona «Messze földről» cím alatt a *művészet* békéjéről, Berta Ilona «Emlékezés Jókaira» cím alatt a *költészet* békéjéről és Lers Ferenc a «Béke pedagogiája címen a *munka* békéjéről értekezett. A városháza nagytermét zsufolásig megtöltő közönség élvezettel hallgatta az érdekes előadásokat.

*

Külföldi női mozgalmak. *A bécsi* egyetemen újból többen promováltak az orvosi és filozófiai fakultáson; egyik mindenből kitünő hallgató azt hitte, hogy joga van «sub auspiciis Imperatoris» vizsgázni, de a ministerium felvilágosította, hogy ezt a kitüntetést a férfinem részére találták fel. — Áprilisban érdekes kiállítása lesz *Bécsnek*: a nőt mutatja be mindennemű hivatásában, mint művésznőt, irónőt, tanítónőt, hivatalnokot, mint betegápolót, nevelőnőt, végre mint háziasszonyt otthonában és a konyhában. — Ugyancsak *Bécsben dr. Richter Eliz* egyetemi tanári állásra való kérvényét igenlő válasszal fogadta a tanári collegium, miután a nők egyetemen való működése nem novum, már évszázadok előtt létezett. De tudományos munkáit e határozat után is még egyszer átbirálják, egy kolloquium és egy próbaelőadás után fog a miniszterium a tanári collegium által bekisért folyamodvány fölött dönteni. — Hogy *mint egyetemi tanárnők* a nők ma is működnek, noha Németországban eddig minden ilyen

nemű törekvést visszautasítottak, arra felemlítjük a következőket. Svájcban több egyetemen működnek nők; olasz egyetemeken jelenleg hat asszony működik, köztük több tanár: *Labriola Teréz* jogot tanít Rómában, *Pagano* asszony fizikát és kémiát, *Montenova* asszony anatomiát és fiziologiát, Spezia asszony természettant tanít. A *páviai* egyetemen *Monti* asszony higieniát és antropologiát. A *bolognai* egyetemen *Cattani* asszony patologiát. — *Belgrádban* előkelő hölgyek megalakították az anyák clubját, egyelőre szegény gyermekek istápolása és szegény anyák felvilágosítása az egylet célja. — *Dalmáciában* csipke-iskolákat nyitottak, szegény gyermekek fognak itt dolgozni s munkájukat majd értékesítik. *Landner* Mari tanítónő megy helységről helységre és tanítja e technikákat. — *Franciaországban Curie* asszonyt, kiről annak idején megemlékeztünk lapunkban, a nobel díjjal kitűntetett nagy fizikust, a párisi tudományos fakultás fizikai osztályán főnökké nevezték ki. — Ugyancsak Franciaországban *Carcasson*-ban *Gailland* k. a. debütált az esküdtek előtt, mint fiatal ügyvéd s elérte egy gyermekgyilkossággal vádolt leány felmentését. Ő a második női ügyész Franciaországban. — *Angolországban* egy női főtanfelügyelőnőt és több tanfelügyelőnőt neveztek ki, főfeladatuk az iskolai egészségügyi állapotok s a gazdasági tanítás felügyelete, mely utóbbit már régen gyakorlatilag tanítják Angolországban, de felügyelete férfiakra volt bízva. — *Londonban* 14,718 orvos által aláírt kérvényt nyújtottak be a kormánynak, hogy *az egészségtant minden nyilvános iskolán tanítsák.* — *Oroszországban* a női orvosi egyetem *Pétervárott* ez évben 86.000 rubel segélyt kapott, a jövő évben kap 139,000 rubelt. A női orvosi tanulmány előmozdításának okát a háború folytán beállott orvos hiányban találjuk. — *Egy orosz női kongresszusra* nagyban folynak az előkészületek, ez évben Pétervárott szándékoznak azt megtartani. — *Svédországban Lagerlöf Zelmát* e híres írónőt a svéd akadémia a nagy arany éremmel tűntette ki, kitüntetésben először részesült asszony. — *Amerikában*, Newyorkban közelebbről nevezték ki az első női tanfelügyelőt. — *Pekingben* egy előkelő nő: *Tschan-sin-tschi* mint orvos működik. — *Chinában* a kormány *tanítónőképzőt* létesített, melyet már is 80 nő látogat. Sőt női hivatalnokot is találunk már Chinában, egy volt kínai követ leányait a külügyek osztályában a nemzetközi levelezéseknél alkalmazták.

*

«Zirzen Janka» síremlékére 1905. április 1-ig adakoztak: dr. Bártoniek Géza 30 K, Bártoniek Paula 5 K, Bártoniek Juliska 5 K, dr. Dirner Gusztáv 10 K, Tschürtz Oktavia 4 K, Lipcsey Janka 5 K, Vajdafy Gusztáv 3 K, Mártonffy Józsefné 2 K, György Aladár 10 K, dr. Hámos Péterné 5 K, Máhr Adél 2 K, Kubácska Emma 2 K, Bock Gizella 5 K, dr. Pasteiner Gyula 10 K, Schuh Kamilla 6 K, Zsigárdy Flóra 6 K, Tobisch Teréz 5 K, Szekula Katinka 5 K, Sanekné Silló Lujza 5 K, Rökk Szilárd-u. el. isk. tantestülete 6 K 50 f., dr. Daday Jenő 5 K, Madarassyné Jancsó Riza 3 K, Warga Berta 3 K, Wollmann Elma 100 K, Minke Béla 2 K, özv. Novák Sándorné 6 K, Karsay Jolán 10 K, Carvin Piroska 10 K, Trencséni áll. fels. leányiskola tantestülete 19 K, Ranolder intézet igazgatója 10 K, Ranolder intézet

tantestülete 20 K, Miskolczi ev. ref. fels. leányiskola tantestülete 10 K, Budapesti izr. polg. és el. leányiskola tantestülete 10 K, Czacher János 4 K, Karlik Mariska 6 K, Nagy Gizella 5 K, Ajer Mariska 5 K, Czikánn Berta 2 K, Götz Rezső 2 K, Gyurkovich Anna 2 K, Kántor Irma 2 K, Kis Izabella 2 K, Koller Izabella 2 K, Lósyné Bánóczy G. 2 K, Rötzer Etelka 2 K, Spanrafft Fáni 2 K, Timár Fáni 2 K, Hirsch Margit 10 K, özv. Neudtvich Gusztávné 20 K, dr. Imrédy Béla 10 K, Winkler Anna 2 K, Várady Szidonia 2 K, Doucha Szidonia 2 K, Gerdovich Claudina 1 K, Kolbainé Fieba Izabella 7 K, Mariánné Günther Anna 5 K, Urbanyi Karolin 2 K, Bobok Carola 5 K, Egri m. kir. áll. fels. leányiskola tantestülete 20 K, Odor Vilma 10 K, Röszner Valeria 2 K, Hampel József és neje 20 K, Szabó Károly 5 K. Szuborits Elly 4 K, kalocsai érseki el. és polg. isk. tanítónőképző 30 K, May Emilia 3 K, Imets Irén 3 K, Szánthó Jolán 3 K, Goldberger Leóné Popper Ida 10 K, Léderer Abrahám 2 K, Pálmai Lenke 10 K, Fábián Szilárd 2 K, Birell Margit 2 K, Sallay Györgyné 2 K, Gál Ilona 1 K, Kardhordó László 1 K, Gál Mariska 1 K, Bod Gizella 1 K, Borszéky Ákosné 1 K, Kabós Ferencné Gyárfás Anna 10 K, Bognár Erzsébet 2 K, Gludovácz Ilonka 2 K, Gross Leopoldina 20 K, segesvári áll. polg. leányiskola tantestülete 14 K, nagyszőllősi áll. polg. leányiskola tanítónői 7 K, Hönich Henrikné 10 K, Hegedüs Károly 20 K, Heidlberg Sándorné Földiak Margit 10 K, Polereczky Irma 20 K, Csík Mária 5 K, Beck Sarolta 10 K, Paulovits Károlyné 2 K, Pető Illésné 2 K, Székelyné 2 K, Hlavky Ernőné 2 K, Török Istvánné 2 K, Botta Anna 20 K, Czirják Hermin 5 K, Abel Janka 5 K, Jambikovich Blanka 2 K, ipolysági polg. isk. tantestülete 11 K, dr. Sipöcz Lászlo és Schindlerné Sipöcz Karola 10 K, Walla Béláné Nagy Edit 10 K, Singer és Wolfner 40 K, angyalföldi el. isk. tantestülete 1 K 50 f., Gerzsó Róza 5 K, Jász Margit 5 K, Hirschl Zsigmond és neje 20 K, Zöllner József 10 K, Herodek Károly 2 K, Vitár Rezső 2 K, C. V. 1 K, L. I. K, Kleitsch János 1 K, Kóos Ottóné 4 K, Zipernovszky Károlyné 8 K, Rózsavölgyi és Társa 10 K, Molnár Victor 10 K, Holzer Simon 10 K. Gligor Ferencné 10 K, Beniczky Aladárné br. Kemény Olga 20 K, Steinitzer Flóra 4 K. A multkori kimutatás összege 752 K 22 f., összesen 1698 K 22 f.

IRODALOM.

KELLER HELÉN SIKETNÉMA-VAK LEÁNY ÖNÉLETLEÍRÁSA. Igaz történet. Angol eredetiből átdolgozta és előszóval ellátta *dr. Boros György*. Budapest, Franklin-Társulat kiadása 1905. Ára 2 kor.

Keller Helén siketnéma-vak leányról s önéletrajzáról sokat írtak az utóbbi időben a lapok és méltán. A csodával határos az az akaraterő és az a tehetség, amelylyel ez a legfontosabb érzékeitől megfosztott fiatal leány magas műveltségét megszerezte. Nemcsak az érettségi vizsgálatot tette le sikerrel — a latin-görög nyelv és menynyiségtani ismeretekből is — hanem az egyetemre is felvételt nyert s ott is eredményes munkásságot fejtett ki. Elbámúlunk rajta, ha olvassuk, hogy élvezi a szép szobrokat, a beszédet, az arcjátékot és a *zenét*, csupán a tapintó érzékének segítségével. Amit ő egyszer végig simít, megfog, tapogat, azt alaposan ismeri és nem is feledi el egyhamar. S egy végigsimításra észrevesz olyanokat, amelyeket mi első tekintetre nem fedezünk fel. Egy domborművet mutatnak neki, mely táncolók csoportját ábrázolja; hol vannak az énekesek? kérdi, s mikor egy sarokban felfedezve végigsimítja őket, felkiált: «egy nem énekel, a szája csukva van!» Lelkesedik a szépért, jóért, a tudományokért; szereti a társaságot s a társalgásban szívesen részt is vesz; nem találja gyötrelemnek az életet: örülni tud annak s ha ennek a csodának nyitját keressük, megtaláljuk azt az ő kedves miss Sullivánjában, az ő *tanítónőjében*. Keller Helén élettörténete ép úgy mint a 19-ik század első felében élt, és szintén nem közönséges műveltségig eljutott siketnéma-vak leánynak: Bridmann Laurának története mindenkire nézve érdekes, sőt érdekfeszítően tanúságos olvasmány. Mi reánk tanítónőkre nézve épen miss Sulliván miatt azonban kétszeresen érdekes Keller Helén fejlődése.

Tizenhat év óta van vele a türelem és önfeláldozásnak nemes példájaként szerencsétlen tanítványával miss Sulliván. — E tizenhat év alatt a fékezhetetlen és értelmetlen kis vad leányból művelt, sok tudású és nemes érzésű úrinőt nevelt, soha ki nem fáradó, áldott kezei segítségével. Rendkívüli nehézségekkel küzdve tanította meg Helént az első szavakra, úgy, hogy *kezeire betűzte*, kezeire írta azokat a szókat, s mutatta a szóhoz tartozó tárgyat. És ma már elvont filozófiai és matematikai problémákon sikerrel töri a fejét a kitartó tanítvány. Az előtte elmondott *előadást* ma is miss Sulliván betűzi a kezére, s ugyanezt tette gimnáziumi és

egyetemi tanulmányai idején is. Az eredményt mutatja, hogy Keller Helén több nyelven hibátlanúl ír (író gépen) és olvas (domború vagy pontozott nyomású könyvet) a szó valódi értelmében tudományos műveket. Mi azt valljuk ugyan, hogy a *nevelés nem mindenható*, de Keller Helén példája azt mutatja, hogy a nevelő mégis nagyon sokat tehet, s hogy a nevelés határát nem jelöli meg az érzékek hiánya sem. S ha munkánk sikerére nézve néha aggodalmaink vannak, tekintsünk miss Sullivánra. Nehezebb feladatunk nem lehet mint neki, ki bátorsággal, szeretettel, kitartással és türelemmel a legfényesebb sikert aratta. Ezt tanuljuk a Keller Helén történetéből, olvassuk el épen ezen tanulságáért mindnyájan. *S. J.*

*

GYAKORLATOK A HELYESIRÁS ÉS FOGALMAZÁS TANÍTÁSÁHOZ. Az elemi iskola összes osztályai számára külön-külön csoportosítva. — Összeállította és módszertani utasításokkal ellátta *Velősy Lipót* szőv. isk. igazgató. Ára 2 kor. Kiadja ifj. Nagel Ottó könyvkiadóhivatala.

Velősy Lipót, a törekvő, fáradhatlan munkás tanférfiú már ismét szárnyrabocsátott egy 94 oldalas, csinos könyvet a fönti címmel.

Van benne mintegy 300 — a helyesírás és a fogalmazás erősítését célzó, nagy szorgalommal összegyüjtögetett kisebb-nagyobb gyakorlat.

Ennek a két készségnek megtanítására, meg szép, kifejező nyelvünk sajátosságának terjesztésére válogatta össze, tárgyát-szerető gonddal a sok-sok anyagcsoportot, melyeknek legnagyobb részében a gyermeki élet kedves, derűs mozzanatait jeleníti meg; minők a labdázás és katonásdi, a babajáték és főzőcske stb.

Legfőbb törekvése a helyes nyelvérzék kifejlesztése. Azért irat bőven példáúl: dt, tj, dj, ts, ssz betűs- és egyéb, a célnak megfelelő szavakat.

A nyelvtan tanításáról azt mondja, hogy az, az olvasmányok és az írásbeli feladatok körében forogjon.

Tehát soha sem irat mondatokat csak azért, hogy meghatározott mondatrészeket, avagy kijelölt beszédrészeket hordjon össze a gyermek; hanem a nyelvérzék-, vagy a fogalmazási képesség művelése céljából leírt, vagy megírt gyakorlatokban húzatja alá a megkívántató nyelvtani alakot.

Változatosság színesíti, elevenség sugározza be az egész könyvet. Nincs benne, ami nyűgöz, nincs benne a gyermek értelmét áthágó követelés. Szíves munkára, élénk gondolkozásra, örömteli együttes cselekvésre ösztönöz, serkent mindegyik kis gyakorlatpéldány.

Nem csak a kezdők, de gyakorlott tanítók is szerencsés segítőül használhatják Velősy Lipót munkáját. *D—né.*

*

KÜLFÖLDI KÖNYVEK A NŐKÉRDÉSRŐL.

Mrs Charlotte Perkins-Gilman és Ellen Key voltak az utolsó külföldi vendégeink, természetes tehát, hogy a bírálatra szánt könyvhalmazból az ő műveiket keresem ki legelőbb.

Igy jut kezembe Mrs. Gilman «The Home» (London, William Heinemann) című könyve, amelyben kiméletlenül elbánik otthonunk magunk-okozta bajaival. Kimutatja, hogy miből fejlődött tulajdonképen az otthon, hogy ez a sérthetetlennek tartott intézmény mennyi változásnak volt alávetve máig és felveti a kérdést, vajjon tényleg megfelel-e a valóság annak az ideálnak, amelyet az otthon fogalmához kötünk. Biztos kézzel, ragyogó stilusának művészetével, rávezet bennünket arra a feleletre, melyet ő további fejtegetéseinek alapjául vesz.

Utja a központi háztartások felé visz, amelyek lényege szerint, csak a háztartással járó munkák centralizálódnának, míg az egyén az otthon igazi értelmét, ideális birodalmát csak ilyen úton találhatná meg igazán.

Sokkal elvontabb tárgyú «Briefe von Elisabeth Barrett und Robert Browning» című mű, (S. Fischer, Berlin 1905). Ellen Key a világirodalom leggyönyörübb essayienek egyikét írta e csodás bájú házaspárról (Menschen, von Ellen Key, S. Fischer, Berlin).

Az egy évi levelezést magába foglaló kötet feltárja előttünk Anglia két kiváló költőjének szerelmét, amely csodás erejével szétbontja a természet bilincseit, a család zsarnokságát mibe sem veszi és dacol mindennel, a mi házasságuknak útját állja. Ellen Key a Browningék életrajzában ragyogó életüknek tündöklő képét adja.

Ellen Keyről magáról sok biográfia íródott már, anélkül, hogy egy is teljesen kielégíthetett volna bennünket. Legújabban barátnője Nyström-Hamilton Luiza (E. Haberland, Leipzig: Ellen Key, Ein Lebensbild) ismerteti bővebben az írónőt, kinek számtalan bámulója van nálunk is. Nyström Luiza objectiv figyelő, akit a fény nem vakít annyira, hogy az árnyékot meg ne lássa. De épen az árnyvonalak kiemelése hozza megértésünkhöz közelebb az írónőt, kit egyik-másik biografusa agyonidealizál.

Multatuli, a holland szenvedő kora most érik. Amit ez az erős szívű, bátor ember bősz haraggal és megalkuvást nem ismerő nyiltsággal világnak kiáltott, csak most jut igazán értő fülekbe. Fájdalmas gúnya a jelen elevenségével hat reánk, kik alig hihetjük, hogy a minden ízében, a szó legjobb értelmében vett modern író évtizedek óta porladozik az anyaföldben.

Fordítója Wilhelm Sphor «Multatuli Frauenbrevier» címen (Literarische Anstalt Rütten & Loening) részleteket válogatott össze Multatuli műveiből, amelyek főképen a nő értelmi, érzelmi és társadalmi értékelésének ferdeségeit ostorozzák. A Frauenbrevier nagy része nehezen érthető az olyan olvasó előtt, aki nem ismeri Multatuli műveit, de a mi önálló, kerekded munka van benne, egymaga is elég, hogy megszerettesse velünk a «Thygater» meséjének a szerzőjét.

Mesés szépség árad *Isadora Duncan* «The dance of the Future» című értekezéséből (Eugen Diederichs, Leipzig) a melyben a tánc helleni szépségében való hitéről áradozik a táncnak ez a bájos rajongója. Miss Duncan képe, görögös szabású ruhái és sarúi diszítik a Doris Kiesevetter és Hermine Steffalmy által kiadott «Die deutsche Frauenkleidung» című divatalbumot, amely a Németországban már

általánosan elfogadott reformruházathoz szükséges szabásmintákat tartalmazza. A ruházat kérdése még mindig a vita központjában áll.

Hatalmas kötetben szól a tárgyhoz Dr. C. H. Stratz (Die Frauenkleidung, Ferdinand Enke Stuttgart, 3. kiadás, 269 képpel). Dr. Stratz, a ruházatot csak mint az emberi test díszét boncolgatja. Nagy tudással, sok antropológiai és etnografiai anyag segítségével tizenkét fejezetben végigvezet bennünket a primitiv kor ruházkodásának nevezett, a testbe vésett dísztől, a huszadik század ruházkodási szokásáig. Ő nem szolgálja a pártokat, nem ad igazat a divatelőírta fűzőre épülő ruhának, de a «reform ruha» sem talál benne feltétlen hívre.

Dr. Stratz könyvét sok képpel élénkíti, amely asszonytársainkat a világ minden zugából összecsoportosítva mutatja be. És látjuk, hogy a neuirlandi, cooktowni, délausztráliai, angolai stb. asszony, bár az övéi közt isteni szépség, nekünk csak — majomnak tetszik. Szinte megkönnyebbülünk, amint a papua, hindu, nukuoroasszonyok után ránk, szép európaiakra kerül a sor. Akik magunknak úgy tetszünk, mint a papuák maguknak!

Kár, hogy Stratz nem tud a mi népviseletünk szépségeiről és furcsaságairól. Mindössze a sokácok képviselik a «magyar» nőket. Dr. Stratz műve nemcsak azoknak érdekes olvasmány, akik a nő ruházkodásának kérdésével tudományosan foglalkoznak, hanem mindenkinek ajánlható, akinek az «ember» tanulmánya mindenkor és minden szempontból érdekes.

A Dietrich-féle kiadásban megjelenő «Flugschriften»-sorozat mellett ugyane kiadónál «Rechtsfragen» című sorozat jelenik meg. A három eddig megjelent szám közül *Ruth Bré* foglalja le az egyiket a törvénytelen anyák védelmére. «Schutz den Müttern!» Megakarja menteni a Németországban évenként közel 200.000-nyi törvénytelen gyermeksereget és szerencsétlen anyáikat. Javaslatainak gyakorlati kivitelében kételkedhetünk, de rokonszenvünket nem tagadhatjuk meg az írónő előtt, ki lángoló szavakkal tör a társadalom előítéletei ellen, mert maga is sokat szenvedett törvénytelen származása által. A második füzetben *Dr. Häthe Schirmacher* a háztartás munkájának gazdasági, jogi és társadalmi értékelését fejtegeti, azzal az eredménynyel, hogy a nő a házban, a háztartásban végzett munkájáért nem élvezi azt az ellenszolgáltatást, amely neki a munkájáért járna.

«Der internationale Frauen-Kongress in Berlin 1904» címen végre megjelent a kongresszus tárgyalási anyagának legnagyobb része. Nagy kár, hogy a rendezőség csak a kongresszus után határozta el magát a mű kiadására, mert így az érdekes anyag egy nagy része elveszett azok számára, akik most csak olvasva pótolják a kongresszustól való távolmaradásukat. De így is nagyon értékes anyagot nyerünk az összegyüjtött referátumokban, amelyek bizonyítékát adják annak, hogy a kongresszus munkája nemcsak az elröppenő szó hatásának előidézésére, hanem állandó értékü felvilágosításnak szolgált.

Schwimmer Rózsa.